

september 1971

de accountant, morgen?

rapport van de commissie toekomstverkenning
aan het bestuur van het nederlands instituut van registeraccountants

nederlands instituut van
registeraccountants
mensinge 2
amsterdam
telefoon: 020-440222

*Aan hardlopen heeft men niets,
men moet op tijd vertrekken.*
jean de la fontaine

nederlands instituut van registeraccountants

ORDE INGESTELD BIJ WET VAN 28 JUNI 1962

AMSTERDAM-1011, MENSINGE 2

POSTBUS 7984

POSTGIRO 62915

TELEFOON 440222

L.S.

Zoals op de laatstgehouden accountantsdag reeds werd aangekondigd is het de Commissie Toekomstverkenning (C.T.V.) gelukt op een zodanig tijdstip met het opstellen van een rapport gereed te komen dat met de door het bestuur gewenst geachte discussies nog gedurende het lopende kalenderjaar een aanvang kan worden gemaakt. Bijgaand bieden wij u een exemplaar van dit rapport aan.

Hoewel wellicht ten overvloede wil het bestuur niet nalaten er met nadruk op te wijzen dat in de in het rapport opgenomen inventarisatie, oordeelsvorming en meningsuitingen de persoonlijke mening van de commissieleden tot uitdrukking komt.

Publikatie betekent niet dat het bestuur deze meningsuiting deelt. Wel geeft het bestuur hiermee uitdrukking aan het gevoel dat de inhoud van het rapport een uitgangspunt kan vormen voor een nuttige gedachtenwisseling onder de leden over de toekomst van het accountantsberoep en van het Nivra als beroepsorganisatie.

Bij het formuleren van de opdracht aan de C.T.V. is gesproken over een uitdagende tekst die noodt zowel tot discussie als tot nadenken. Vorm, inhoud en redactie van het rapport zijn hierop afgestemd. De leden van de C.T.V. zijn bereid geweest zich door het geven van een persoonlijke mening te exponeren. Zij binden hierdoor noch het Nivra noch de organisaties waar zij werkzaam zijn; zij erkennen de mogelijkheid dat discussie met beroeps-
genoten en anderen zal leiden tot nuanceringen in gedane uitspraken of wellicht zelfs tot geheel andere uitspraken.

Over activiteiten naar aanleiding van bijgaand C.T.V.-rapport is nog overleg binnen het bestuur gaande.

Het Bestuur.

Inhoud

Inleiding	pag. 7
— Overzicht	7
— Acute vraagstukken	8
— Verwijten	9
— Werkwijze	9
— Indeling	10
— Optimistische visie?	11
Hoofdstuk 1 - Naar een andere maatschappij	12
— Kennis- en informatie-explosie	12
— Kennis is macht	13
— Een groter arsenaal van middelen en mogelijkheden	14
— Toenemende bewustwording	14
— Waar leef ik voor?	15
Hoofdstuk 2 - Knelpunten en drempels	16
— Meer specialisten	16
— Democratisering	16
— Nieuws selecteren	17
— Niet alleen geld	17
— Beheersen	18
— Onderwijs	18
— Samenlevingsvormen	19
— Tegenstellingen	19
— Houding ten opzichte van de arbeid	20
Hoofdstuk 3 - Meninge van toekomstverkenne	22
— Vervreemding	22
— Wetenschap, de nieuwe mammon	24
— Neo-kolonialisme	25
— Stikken in het afval	26
— Wat hebben wij aan die toekomstvisies?	26
Hoofdstuk 4 - Beheersen en bijsturen	28
— De mens centraal	28
— Wie gaat er plannen?	28
— Niet democratisch genoeg	29
— Iedereen verantwoordelijk	30
— Samen plannen, samen uitvoeren	30
— Letten op futurologen	31
— Bijsturen	31
— Meer informatie, meer openheid	32

	pag.
— Mens en techniek	32
— Collectieve voorzieningen	32
— Inspraak in bedrijven	33
— Gevolgen voor de accountant	33
Hoofdstuk 5 - De behoefte aan andere en meer informatie	34
— Waarom meer informatie?	34
— Informatie in ondernemingen	35
— Informatiebegeleiding	37
— Objectiviteit	39
Hoofdstuk 6 - De accountant, morgen? De attestfunctie	40
— Neutraal informatiebegeleider	40
— Vertrouwensman	40
— Argumenten voor uitbreiding van de attestfunctie	41
— Argumenten voor handhaving van de huidige beperkte attestfunctie	43
— Geen stilstand	44
— Dilemma	46
— Een bredere functie	47
— Management-audit	49
Hoofdstuk 7 - De accountant, morgen? Advies en dienstverlening	51
— De natuurlijke adviesarbeid	51
— Andere advieswerkzaamheden	52
— Welke richting kiezen?	55
Hoofdstuk 8 - Op korte termijn te nemen maatregelen	56
— Discussie op gang brengen	56
— Aanpassing accountantskantoren	56
— Opheffing belemmeringen	57
— Opleiding aanpassen	59
— Enquêtes nodig	60
— Oprichting studie bureau Nivra	62
— Uiteenlopende belangen	63
— Verdere wijziging Nivra	64
— Maatschappelijke oriëntatie	65
— Slotwoord	66
— Enquêteformulier	67

Inleiding

0

Dit rapport – „De accountant, morgen?” – is geschreven door de Commissie Toekomstverkenning, welke speciaal voor deze taak door het bestuur van het Nederlands Instituut van Registeraccountants werd geformeerd.

5

Het werkstuk heeft ten doel bij de leden een discussie op te roepen over de mogelijkheden van het beroep in de toekomst. Tevens zou het als uitgangspunt kunnen worden gebruikt bij de gedachtenwisseling.

10

De commissie heeft de haar opgedragen taak met genoegen vervuld en hoopt, dat het rapport het beoogde doel zal bereiken.

15

De leden van de commissie zijn er zich van bewust dat het is gebleven bij een globale benadering van de problemen. Verscheidene facetten worden slechts vluchtig verkend. Het leek echter juist binnen een kort tijdsbestek enkele hoofdlijnen op papier te zetten, dan eerst na zeer veel tijd met een diepgaande studie te komen.

20

De tijd die de commissie werd toegemeten liet trouwens geen andere keus. De installatie vond plaats op 28 april 1971; de laatste tekst moest op 23 september 1971 gereed zijn, wilde het Nivra-bestuur reeds in het najaar van 1971 de discussie op gang kunnen brengen. De toekomst mag veraf lijken, de commissie is het volledig eens met de doelstelling van het Bestuur om een spoedige bezinning te stimuleren.

25

Onze Canadese collega's, die in 1970 over hetzelfde onderwerp een rapport uitbrachten merkten op: „The profession should be concerned with anticipating the changing needs of society far enough in advance so that it can develop new methods and educate its members for the application of new services when required”. Het is ook mede om deze reden dat de commissie zich meent te moeten onthouden van het noemen van toekomstige jaartallen: toekomstverkenning is een permanente aangelegenheid.

30

35

Overzicht

De commissie heeft in de haar toegemeten beperkte tijd intensief gestudeerd en vergaderd. Verschillende personen zijn over de onderhavige problematiek geïnterviewd, ten dele collega's maar voornamelijk buitenstaanders, wier ervaring en inzicht met betrekking tot maatschappij en toekomst-vraagstukken voor de commissie van veel belang waren. Met dankbaarheid kan getuigd worden van de bereidheid van de vele geïnterviewden om tijd hiertoe ter beschikking te stellen. Voorts werd kennis genomen van een grote hoeveelheid literatuur; niet alleen ten aanzien van het accountantsvak, maar ook – en zelfs in belangrijke mate –

40

45

50

0 betreffende mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de
maatschappij.

5 Samenvattend kan worden gezegd, dat de commissie kennis heeft
genomen van veel dat reeds eerder door anderen werd opgemerkt.
Het geheel is samengebracht binnen een bepaalde vorm, die
hopelijk geschikt is voor bespreking onder de beroepsgenoten.
De commissie wil zich niet aanmatigen veel te hebben toegevoegd
aan reeds eerder geuite meningen.

10 Wel werd het de commissie – naarmate de werkzaamheden
vorderden – steeds duidelijker dat een grondige bezinning op het
beroep in de toekomst terdege geboden is.
15 De tendensen in de maatschappelijke ontwikkelingen, de kritiek die
op accountants (soms ook door accountants) wordt geuit en de vele
nuttige suggesties die in dit verband publiekelijk zijn gedaan – maar
die geen of onvoldoende respons kregen–verdienen aller aandacht.

Acute vraagstukken

20 Wellicht zullen er Nivra-leden zijn, die zich afvragen of het zinvol is
tijd en moeite te besteden aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen.
Deze leden zouden het standpunt kunnen huldigen dat het voldoende
is aandacht te schenken aan reële, acute vraagstukken op het moment
25 dat die zich voordoen. Daar kan tegenovergesteld worden dat
iedereen, maar zeker een beoefenaar van een vrij beroep zich van
mogelijke ontwikkelingen bewust moet zijn. Dit geldt temeer
omdat:

- 30 — de ontwikkelingen op verschillende terreinen zich steeds sneller
voltrekken. Wie daar niet op bedacht is, kan plotseling
bespeuren dat het punt waarop ingrijpen of het trekken van
conclusies mogelijk was, reeds werd gepasseerd zonder dat hij
in de gaten had wat er aan de hand was.
- 35 — vele ontwikkelingen – met name die op technologisch gebied –
vergaande maatschappelijke gevolgen kunnen hebben. Hierbij
valt niet alleen te denken aan de milieuhygiëne, maar zeker ook
aan de snel voortschrijdende communicatiemogelijkheden.
- 40 — te snel gaande ontwikkelingen tot ontsporing kunnen leiden, die
op hun beurt een toenemende onvrede tot gevolg kunnen
hebben. Wanneer het accent te veel valt op materiële welvaart
en het welzijn wordt verwaarloosd, ontstaat bij steeds grotere
groeperingen het gevoel overgeleverd te zijn aan de ontwikke-
lingen die worden bepaald door technocraten.

45 In dit verband is de commissie het met de Canadese collega's eens,
wanneer zij stellen, dat „the extension of accounting beyond its
traditional relationship to monetary objectives implies a
profoundly different concept of accounting and what the accountants
50 work is all about”.

Verwijten

De accountant wordt nu reeds het verwijt gemaakt dat hij onvoldoende bijdraagt tot de vorming van een democratische structuur en een doelmatige functionering van onderneming en maatschappij. Ook zou hij zich te sterk beperken in de diensten die hij de maatschappij ter beschikking stelt. De accountant zal er niet onderuit kunnen deze verwijten tenminste op hun waarheids- en redelijkheidsgehalte te onderzoeken. Hij zal tevens moeten beseffen dat de toekomst niet louter iets is dat over hem heenkomt, maar mede door hem wordt gemaakt. Dit is een extra reden waarom het toekomst-denken ook in accountantskringen gestimuleerd dient te worden.

Werkwijze

Om zich zo goed mogelijk een beeld te vormen van de rol van de accountant in de toekomst, kwam het de Commissie Toekomstverkenning 't beste voor eerst in grote trekken enig inzicht te krijgen in de toekomstige maatschappijstructuur. Bewust is er dus van afgezien de thans binnen het beroep bestaande vraagstukken als uitgangspunt voor een toekomstbeschouwing te kiezen. De rechtvaardiging voor de gekozen werkwijze is, dat:

- het accountantsberoep niet los kan worden gezien van de verschillende maatschappelijke ontwikkelingen. Integendeel, er is een toenemende samenhang te bespeuren. Problemen rond de toekomst van het accountantsberoep kunnen dus niet autonoom – binnen het beroep en zonder zich rekenschap te geven van andere ontwikkelingen – tot een oplossing worden gebracht.
- de accountant voorziet in een maatschappelijke behoefte. Wanneer deze behoefte zich onder invloed van andere maatschappelijke verhoudingen gaat wijzigen, noopt dit tot bestudering van die nieuwe maatschappij en de noodzakelijke of wenselijke aanpassingen.
- er een groot gevaar is, dat aandacht voor vraagstukken in het heden ten koste zal gaan van verder weg liggende problemen. Het is genoegzaam bekend dat de registeraccountant en het Nivrabestuur zich reeds geconfronteerd zien met een aantal zeer belangrijke acute vraagstukken. Dit mag echter niet leiden tot minder aandacht voor nog belangrijker vraagstukken op lange termijn.

Een beschouwing over de rol van de accountant in de toekomst is vanzelfsprekend een moeilijke zaak omdat de toekomst naar zijn aard niet kenbaar is. Het is nochtans mogelijk in de huidige ontwikkelingen bepaalde tendensen op te merken, waarvan mag worden aangenomen dat die zich zullen voortzetten. Tevens zijn er problemen te signaleren welke tot een oplossing moeten worden gebracht om catastrofale gevolgen te voorkomen.

0 De commissie heeft geen onderscheid gemaakt tussen de functie van de openbare en de interne of overheidsaccountant. Voorzover de functionele plaats van laatstgenoemden zich daartegen niet verzet geldt het in dit rapport gestelde evenzeer voor hen.

5

Indeling

Het rapport „De accountant, morgen?” is geheel volgens de geschetste werkwijze opgezet. In hoofdstuk 1 wordt begonnen met het onderkennen van enkele belangrijke ontwikkelingstendensen, terwijl in hoofdstuk 2 de gevolgen daarvan aan de orde komen.

Terecht is door verschillende deskundigen, die zich met beschouwingen over de toekomst bezig houden, opgemerkt, dat een ongewijzigde en onbeheerste voortzetting van verscheidene ontwikkelingen tot absurditeiten en onoplosbare problemen zal leiden. Indien alles op zijn beloop wordt gelaten is er zelfs kans dat bestaande verworvenheden volledig worden vernietigd. Om hiervan een indruk te geven worden in hoofdstuk 3 uitspraken geciteerd van enkele toekomstverkenneren over de gevolgen die zich kunnen voordoen als er geen of onvoldoende invloed op de komende ontwikkelingen zal worden uitgeoefend.

In hoofdstuk 4 wordt een situatie geschetst die verwacht zou kunnen worden als men zich tijdig realiseert welke problemen er dreigen en vervolgens tot een beheerste ontwikkeling besluit.

Het ligt voor de hand dat iedere organisatie en ieder beroep zich zo vroeg en zo goed mogelijk dient voor te bereiden op de komende mogelijkheden om er alsdan een goed gebruik van te maken en ongewenste situaties te vermijden. Dit geldt zeker voor de accountant, wiens functie mede gericht is op de belangen van het maatschappelijk verkeer. Ook zal hij zich aan de zich wijzigende verhoudingen in het maatschappelijk verkeer moeten weten aan te passen en – onder meer wat de opleiding betreft – er zelfs op vooruit dienen te lopen. Deze kwestie komt tezamen met enkele hiermee specifiek samenhangende belangrijke problemen in de hoofdstukken 5, 6 en 7 ter spake.

In hoofdstuk 8 wordt tenslotte een aantal maatregelen opgesomd dat op korte termijn moet worden getroffen om nieuwe kansen te benutten. Hierbij wordt gedacht aan een verdere ontwikkeling van de accountantsfunctie: meer aangepast aan de behoeften die in de maatschappij van morgen zullen bestaan.

45

Dat alle acute vraagstukken, zoals: internationale samenwerking, specialisatie, grenzen van de adviespraktijk en dergelijke door het volgen van de aanbevolen maatregelen zullen worden opgelost, staat uiteraard geenszins vast. De Commissie Toekomstverkenning is wel van mening, dat deze vraagstukken van karakter kunnen

50

veranderen wanneer zij in een wijder perspectief worden geplaatst. Dit kan leiden tot oplossingen waarbij met verdere ontwikkelingen rekening wordt gehouden. 0

Optimistische visie?

De commissie zou misschien het verwijt kunnen worden gemaakt, dat zij is uitgegaan van optimistische opvattingen ten aanzien van de maatschappij der toekomst. Aan meer pessimistische beschouwingen is bewust geen of weinig aandacht geschonken. De rechtvaardiging van die gedragslijn is, dat het weinig zinvol is veel tijd en moeite te besteden aan toekomstverwachtingen met een uitgesproken destructief karakter of aan revolutionaire ontwikkelingen die alle huidige waarden door andere vervangen. De gevolgen daarvan zijn immers geheel onvoorspelbaar. 5 10 15

Er is van afgezien in de tekst van het rapport te verwijzen naar geraadpleegde literatuur of uitspraken van geïnterviewden. Dit zou veel werk met zich hebben meegebracht, maar niet tot de leesbaarheid van het geheel hebben bijgedragen. Wel was er behoefte enkele citaten van futurologen op te nemen. Deze zijn – gezien de pregnante wijze van uitdrukken door de bewuste auteurs – in een aantal gevallen onvertaald gelaten. 20

De Commissie Toekomstverkenning 25

Ch. R. van den Broek
H. D. Gelderloos
S. Kalkman
K. Molenaar
Sj. Muller (voorzitter) 30
J. W. Muis
W. F. Nederstigt
A. P. C. Valk

35

40

45

50

5 **Naar een andere maatschappij**

„Accountants, een uitstervend ras”, „Opkomst en ondergang van het accountantsberoep”. Dit zijn twee titels van artikelen in de buitenlandse vakpers die duidelijk aantonen, dat er vakgenoten zijn, die een sombere visie op de toekomst van hun beroep hebben. Ook in 10 Nederland zijn verscheidene malen kritische geluiden te horen geweest. Wie alle pro’s en contra’s op een weegschaal wil leggen, ontdekt al gauw dat één ding van enorm belang is: vooraf zal men zich een beeld moeten vormen van de maatschappij van morgen. Een hachelijke zaak. „Voorspellen is moeilijk, vooral als het de toekomst betreft” zegt een Chinees spreekwoord. Nochtans zullen er 15 enkele prognoses moeten worden opgesteld om tenminste enig houvast te hebben voor verdere beschouwingen.

De maatschappij van morgen is de resultante van velerlei factoren, die elkaar in een vrijwel onontwarbaar netwerk over en weer 20 versterken en afremmen. Het is moeilijk daaruit wijs te worden. Toch zal gepoogd worden de belangrijkste draden te volgen; een speurtocht dus naar die factoren die gezicht zullen geven aan het maatschappijbeeld van de komende tientallen jaren.

25 Het lijkt aannemelijk dat de onderstaande vijf factoren belangrijke knooppunten in het netwerk zijn:

- Kennis- en informatie-explosie
- Kennis is macht
- 30 — Een groter arsenaal van middelen en mogelijkheden
- Toenemende bewustwording
- De vraag „Waar leef ik voor?”

Bij elk van deze factoren speelt de steeds snellere verandering op 35 elk gebied een overheersende rol.

Kennis- en informatie-explosie

Ook in het verleden is het tempo van de vooruitgang natuurlijk 40 voor een groot deel bepaald door de mate waarin kennis beschikbaar kwam. Slechts langzamerhand was er sprake van systematisch onderzoek of van een systematische vastlegging van de verworven kennis. De beperkte mogelijkheden kennis aan anderen over te dragen waren echter eveneens wezenlijke 45 knelpunten bij de verspreiding van die kennis.

Dat de hoeveelheid kennis een versnelde groei doormaakt is een ieder bekend. Daarnaast blijkt, dat de tijd tussen het beschikbaar 50 komen van kennis en haar verspreiding, haar praktische toepassing steeds korter wordt. Er wordt op grote schaal wetenschappelijk onderzoek verricht, en de verbreiding van de resultaten wordt

begunstigd door veel betere media op het gebied van de informatieverstrekking. 0

Met andere woorden: de huidige vooruitgang is zowel in belangrijke mate te danken aan het verhoogde tempo waarin kennis wordt vergaard als aan de versnelde en verbeterde wijze waarop die kennis kan worden uitgedragen. Het lijkt redelijk te veronderstellen, dat in de toekomst het proces van kennis-verwerving en kennis-overdracht zich steeds sneller zal voltrekken, zodat het niet overdreven is te stellen dat de maatschappij te maken krijgt met een kennis- en informatie-explosie. Het knelpunt van de ontwikkeling verschuift dan naar het vermogen van de mens, zich aan deze verandering aan te passen, allerlei veranderingen te kunnen aanvaarden en door te voeren, zonder dat dit zijn psychisch welzijn aantast. 5 10 15

Kennis is macht

Zoals in de oudheid het bezit van land het kernpunt – de kritische factor – was in het voortgangproces, zo zou men de arbeid de bepalende factor kunnen noemen tijdens het gildestelsel in de middeleeuwen. Sinds de industriële revolutie ging vervolgens het bezit aan kapitaalgoederen de hoofdrol spelen. In belangrijke mate is dit nu nog het geval, maar er valt reeds een kentering te bespeuren. Het ontwikkelingsproces wordt steeds meer bepaald door het onderzoekings- en researchwerk dat op universiteiten, in bedrijven en door instellingen wordt gedaan, en door het vermogen, uit de resultaten daarvan iets op te bouwen. Kortom, kennis wordt de belangrijkste productiefactor. 20 25

Vooraf het huidige wetenschappelijk technologisch onderzoek speelt een grote rol omdat het gekenmerkt wordt door een grote systematiek en door een continu karakter. 30

De ter beschikking komende kennis beïnvloedt tevens de economische en daardoor de politieke machtsverhoudingen in de wereld. Het hangt immers van de wil en de mogelijkheden van ieder individu, ieder land en elke landengroep af in welke mate kan worden deelgenomen in de investeringen die nodig zijn om meer kennis te verwerven. Er zijn nu reeds industrieën die een sleutelpositie hebben in het groeiproces. Die industrieën behoren tot de sectoren kernenergie, elektronica en chemie. Voorts valt te wijzen op sleutelposities die al worden ingenomen door organisatie/informatiebedrijven en door de nu nog slechts indirect productieve ruimtevaart-industrie. Populair gezegd: kennis is macht. Kennis wordt de dominerende factor als het er om gaat de kansen in een groeiproces te bepalen. 35 40 45

De vraag rijst nu: Hebben wij onze normen en gebruiken reeds aangepast aan de nieuwe omstandigheden? Of zijn die normen nog afkomstig uit de tijd toen kapitaal de schaarse produktie-factor was? 50

0 **Een groter arsenaal van middelen en mogelijkheden**

De technische vooruitgang en economische groei hangen mede af van de hulpmiddelen, die de mens gebruikt om zijn produktiviteit te verhogen. In eerste instantie ontwikkelde men gereedschappen en werktuigen als verlengstukken van de menselijke arm om zijn handvaardigheid te vergroten. In een later stadium wist men gebruik te maken van energie van buiten – wind, stromend water, stoom en kernenergie – als oneindig veel sterkere vervangers van zijn spierkracht. Terwijl de ontwikkeling en toepassing van kernenergie nog in een aanloopfase verkeert, tekent zich intussen een nog veel belangwekkender ontwikkeling af. Belangwekkender omdat de mens een van zijn hogere functies, het opnemen en verwerken van informatie plus zijn organiserend vermogen, weet over te dragen aan nieuw ontwikkelde apparatuur. Grote machines en organisaties kunnen nu in belangrijke mate zelfbesturend worden gemaakt door middel van reeds geprogrammeerde of zichzelf programmerende units.

Wie dit ontwikkelingsproces van gereedschap tot informatietechniek nader bekijkt, ziet dat de mens als het ware steeds meer van zijn functies naar buiten delegeert. Uiteraard gaan tegelijkertijd allerlei organisaties en organisatie-netwerken (met hun mogelijkheden om sturende kracht te zijn) een steeds grotere rol spelen. Voor de mensheid, die daarmee over een aanmerkelijk groter arsenaal van middelen en mogelijkheden beschikt, ontstaan er op die manier enorme kansen om de materiële welvaart aanzienlijk te vergroten.

30 **Toenemende bewustwording**

De vergrote welvaart mag een aantrekkelijk perspectief zijn, er kan moeilijk worden verheeld dat het groeiproces grote problemen met zich brengt. De wereld wordt steeds complexer, steeds ingewikkelder. Meer onderwijs voor alle lagen van de bevolking en steeds intensievere communicatiemogelijkheden bieden even zo veel kansen voor zelfontplooiing van het individu. Parallel daarmee wordt de dreiging van totale zelfvernietiging groter omdat de mensheid, verstrikt in eigen beperkingen, het nieuwe arsenaal aan middelen niet weet te beheersen. De toegenomen mogelijkheden waarmee iedereen (individu, instelling, bedrijf of overheid) zich geconfronteerd ziet, dwingen tot steeds belangrijker keuzen. De versnelde verandering dwingt tevens die keuze sneller te maken.

Het is overigens een troost om bij het signaleren van de gevaren aan te tekenen, dat die gevaren des te beter bezworen kunnen worden naarmate het bewustzijn en de kennis toenemen en er meer mogelijkheden ontstaan om een ontwikkelingsproces bij te sturen. Het tijdperk van de onbewuste aanpassing is voorbij. De mens zal zich steeds intensiever moeten bezinnen op zijn doeleinden en de bij

de verwerkelijking daarvan te gebruiken middelen. Het lijkt wenselijk bij de formulering en realisering van die doelstellingen zoveel mogelijk mensen te betrekken. Zo leidt bewustwording tot humanisering en socialisering van mens en maatschappij.

0

5

Waar leef ik voor?

In rijke landen is reeds goed te merken dat de toenemende materiële welvaart de mens meer vrij heeft gemaakt en dat dit tot een andere houding (motivatie) ten opzichte van werken en leven heeft geleid. De kernvraag is niet meer: waar werk ik voor, maar: waar leef ik voor.

10

Natuurlijk is dit wat zwart-wit gesteld. De zin van het leven heeft de mens altijd bezig gehouden.

Toch mag worden gezegd, dat tot voor kort voor verreweg het grootste deel der mensen de primaire behoeften van eten, drinken, kleding en onderdak de allerbelangrijkste drijfveren waren.

15

Naarmate de materiële welvaart toenam, werd het accent verlegd naar het veel ruimere begrip „bestaanszekerheid” en ging ook het gevoel tot een bepaalde groep te behoren een duidelijke rol spelen. In een nog latere fase is de welvaart al voldoende toegenomen om toewijding tot een bepaald project en de achting van de medemens – ofwel „status” – een belangrijke rol te laten meespelen.

20

Maar zelfs het status-streven kent zijn verzadigingspunt. Naargelang de noodzaak tot arbeid afneemt, het maatschappelijk en individueel bewustzijn toeneemt, gaat ook de houding van de mens ten opzichte van zijn bestaan verschuiven. Bepalend wordt dan in hoeverre iemand vindt dat hij zichzelf waar maakt ten opzichte van de gemeenschap en ten opzichte van zichzelf. Als het goed is zullen die twee manieren van zelfverwerkelijking onlosmakelijk aan elkaar zijn verbonden. Dit alles is aanleiding tot een belangrijk proces van waardenverandering in de maatschappij en tot grote veranderingen in het gedragspatroon van velen.

25

30

35

40

45

50

0 **Hoofdstuk 2**

5 **Knelpunten en drempels**

De weg naar een andere maatschappij zal mede met idealisme en veel goede wil geplaveid moeten zijn willen de diverse nu al opdoemende knelpunten en soms hoge drempels met niet te veel pijn kunnen worden gepasseerd. Het is daarom de moeite waard
10 verschillende van die hindernissen iets beter te bekijken, waarbij de rangorde er op zich niet zo heel veel toe doet.

15 **Meer specialisten**

De betekenis van landbouw en industrie nemen relatief af ten opzichte van de dienstverlening. De kennis-industrie, die een belangrijk onderdeel van de dienstverlening uitmaakt maakt de maatschappij gecompliceerder.

20 Hoe gecompliceerder een maatschappij wordt, des te meer deskundigen zullen er nodig zijn. De wereld van morgen is zeker een wereld met meer specialisten. Aan de ene kant is het benutten van extra deskundigheid een groot voordeel. Aan de andere kant staat het gevaar, dat de specialist in eenzijdigheid verzandt en zich zo in
25 zijn vak en zijn vaktaal verstrikt dat een gesprek met andere specialisten of gewone leken niet eens meer mogelijk is. Dat soms gesproken wordt over vak-idioten is een teken aan de wand.

30 Temidden van de aangroeiende kring van specialisten zal dan ook in toenemende mate behoefte ontstaan aan universalisten, vooral bij de managers; mensen die een globaal overzicht hebben van alles wat er zich niet alleen binnen maar ook buiten hun kring (bedrijf, ministerie, instelling) afspeelt. Daartoe zal voorzien moeten worden in een toenemende behoefte aan informatie.

35 **Democratisering**

De informatie-stroom mag overigens bepaald niet beperkt blijven tot de specialisten en de algemene managers.
40 Zodra iets dergelijks gaat gebeuren krijgen de technocraten de macht en dat verdraagt zich niet met de voortschrijdende democratisering. Niet alleen de happy few maar alle belanghebbenden willen betrokken zijn bij het nemen van vorming voor hen en voor de maatschappij van belang zijnde besluiten. Dit is een van de meest
45 effectieve manieren om machts-invloeden te nivelleren.

Iedereen die al met inspraak te maken heeft weet echter intussen wel, dat naast het grote voordeel van een min of meer eendrachtige besluitvorming, het gevaar van vertraging aanwezig is. Ook kan het effect van een voor ogen staande maatregel worden afgezwakt
50

door compromissen, waar geen van de betrokken partijen helemaal gelukkig mee is. 0

Aan de organisatie van de inspraak en de beslissings-voorbereiding zal dus veel aandacht moeten worden besteed, hoe tijdrovend en kostbaar dat wellicht ook is. 5

Een belangrijke doelstelling bij de organisatie van een democratische structuur is het voldoende ruimte laten voor spontane aanpassingen wanneer die op korte termijn nodig mochten zijn. 10

Nieuws selecteren

Uitgaande van de verwachting dat mede dankzij de opkomst van de computer de beschikbare informatie enorm zal toenemen rijst direct het probleem: hoe kan die nieuws-explosie een wezenlijk stuwende kracht zijn, want het gevaar voor ontwrichting zit er net zo goed in. De kern van de kwestie wordt: 15

a) welke informatie dient te worden verstrekt; aan welke gegevens heeft men bij de besluitvorming het meest behoefte. 20

Zijdelings moet daarbij worden opgemerkt dat die informatie in een begrijpelijke en verteerbare vorm moet worden opgediend, zodat ook niet-specialisten tot een redelijk inzicht kunnen komen. 25

b) welke informatie dient ter bescherming van persoonlijke en zakelijke waarden binnenshuis te blijven. Bij de jongste volkstelling is nog eens duidelijk gebleken dat er weerstand kan bestaan om bepaalde informatie door te geven. Zou het toch nodig zijn zekere inlichtingen in te winnen dan moet onmiddellijk worden bekeken hoe een bepaald arsenaal aan gegevens beschermd kan worden tegen inbreuken van buitenaf. 30

Niet alleen geld

Er is een toenemend aantal personen en groepen dat behoefte heeft aan informatie, zowel ten behoeve van hun menings- en besluitvorming als in het belang van een verantwoording van de resultaten waartoe het besluitvormingsproces heeft geleid. 35

Deze informatie die men nodig heeft is niet steeds van financiële aard en kan zich – voorzover dat wel het geval is – niet beperken tot vergelijking van kosten en opbrengsten. 40

Trouwens, ook wat de kosten betreft heeft kwantificering tot op heden tekort geschoten. 45

Allerlei negatieve gevolgen van een bepaald beleid zoals bijv. water- en luchtverontreiniging, niet te vernietigen afvalstoffen, uitputting van natuurlijke bronnen komen niet of nauwelijks aan de orde. Toch zullen die aspecten in de verantwoording moeten worden betrokken. 50

0 Dat een financiële verantwoording een zeer eenzijdige benadering
kan zijn, springt ook naar voren als wordt gelet op vele activiteiten
die niet of slechts indirect keihard profijt opbrengen. Weten-
schappelijk onderzoek en technische research zijn op korte termijn
5 heel moeilijk in geld waardeerbaar. In de gezondheidszorg speelt
dit probleem eveneens. Ook in die gevallen zullen er vaak priori-
teiten moeten worden gesteld zonder dat direct een lijstje met geld-
opbrengsten kan worden voorgelegd.

10 **Beheersen**

Dat bij complexe vraagstukken op democratische wijze beslissingen
moeten worden genomen staat buiten kijf, of het nu gaat om
fabrieken, nationale zaken of supra-nationale kwesties.

15 Wanneer binnen een regering bijvoorbeeld steeds meer specialisten
hun stem laten horen, wordt de parlementaire controle en de
relatie tussen parlement en kiezers er niet eenvoudiger op. De kans
bestaat dat groepen kiezers onder andere via een hechtere organisatie
20 van allerlei pressiegroepen gaan proberen meer greep op het
overheidsgebeuren te krijgen. Supranationaal bekeken liggen de
problemen navenant, maar nog veel complexer.

25 Geen enkele ontwikkeling zal zich overigens in de meest absolute
vorm voltrekken en zo valt dus ook wel wat af te dingen op de
stelling dat één of enkele kennis-bezitters alle macht aan zich gaan
trekken. Iedere kennis-bezitter, iedere specialist is weer
afhankelijk van andere kennis-bezitters, van andere specialisten.
30 Door de gestegen welvaart zal voorts de massa, het publiek, zich
onafhankelijker kunnen en durven opstellen ten opzichte van de
machthebbers. Bij dit alles dient wel te worden gewezen op het nut
en de gevaren van pressie-groepen. De ontwikkelingen in de afge-
lopen jaren tonen aan dat vele mensen niet meer de makke schapen
van weleer zijn.

35 **Onderwijs**

Een beter onderwijs en gedegener beroepsopleiding zullen het
aantal makke schapen bepaald verder reduceren. Over dit onderwijs
40 valt wat meer te zeggen, omdat ook hier enkele knelpunten te
signaleren zijn. De toenemende behoefte aan kennis zal bijvoorbeeld
niet alleen te merken zijn aan een verhoging van de leerplichtige
leeftijd. Het vervolg-onderwijs gaat ook veranderingen tonen. Zo zal
de eerste opleiding voor hogere beroepen mogelijk enigszins verkort
45 worden. Die kortere opleidingsduur staat schijnbaar in tegen-
stelling tot de behoefte aan meer kennis. Tegenover de verkorte
eerste aanzet staat echter een voortdurende bij- of nascholing in
latere jaren. De veranderingen in techniek en maatschappij zullen
namelijk zo permanent blijken, dat ook permanent scholing nodig is.
50 Vandaar de term „éducation permanente”, ofschoon ook wel wordt

gesproken over de mogelijkheid van „sandwich-education”, dat wil zeggen opleiding afgewisseld met praktische beroepswerkzaamheden. Voorts zullen applicatie-cursussen, omscholings-cursussen en daarnaast cursussen om het algemeen inzicht in zaken buiten een bepaald vakgebied te verdiepen, een grotere belangstelling gaan trekken. De kennis-honger zal voorts leiden tot meer aandacht voor de wetenschappen die facetten van algemeen menselijke waarden belichten, zoals wijsbegeerte, ethiek, sociologie.

Samenlevingsvormen

De samenlevingsvormen of het nu over werken of wonen gaat zullen eveneens extra aandacht behoeven wanneer het leefklimaat nog sneller gaat veranderen dan de afgelopen decennia al het geval was. Enerzijds ziet men de mens die zich steeds meer bewust wordt van zijn persoonlijkheid en steeds meer materiële mogelijkheden heeft om zich waar te maken. Anderzijds zal hij steeds meer rekening moeten houden met andere groepen en overtuigingen die ook ruimte voor zich opeisen. De voortgaande emancipatie van de vrouw, haar veranderende maatschappelijke positie zijn, net als de reeds ter discussie gestelde gezinsstructuur, symptomen van de ontwikkeling van het bewustzijn van eigenwaarden. Ook kan worden gewezen op de groeiende invloed van jongeren en het ontstaan van velerlei sterk gedifferentieerde subculturen. Het is gemakkelijk te zeggen dat ieders vrijheden via vrijheidsbeperkende spelregels in harmonie met elkaar moeten worden gebracht, maar het is een zware taak dit ook te verwezenlijken. Zeker wanneer ideeën en omstandigheden voortdurend in beweging zijn. Het grote knelpunt wordt beslist het beperkte aanpassingsvermogen van de mens aan de snelle technische veranderingen (automatisering, verkeer) en aan de grote culturele ontwikkelingen (religie, seksualiteit, gezin). Fysieke en psychische overbelasting door een te grote verscheidenheid van keuzemogelijkheden, het steeds sneller moeten verwerken van steeds meer prikkels van buiten, bedreigen de zwakkeren. Zij kunnen daarop reageren met onverschillig nihilisme of met een vlucht in geweld, drank of drugs, kortom met het kunstmatig minder complex maken van hun omgeving. Maatschappelijke spanningen kunnen bovendien voortkomen uit een ongelijkheid in het tempo van verandering in verschillende sectoren van de samenleving. Een bewuste beheersing van het veranderingstempo kan dan ook van groot belang zijn.

Tegenstellingen

De kennis- en informatie-explosie kan op internationaal terrein zeker ook aanleiding geven tot een verscherping van tegenstellingen. Door de snelle berichtgeving en de verbeterde mogelijkheden om verre gebieden te bezoeken raakt men steeds beter op de hoogte van hetgeen zich in andere landen afspeelt. Een hongersnood in Pakistan kon zich enkele tientallen jaren geleden haast in het

0 verborgene voltrekken. Tegenwoordig kan van dag tot dag met de
situatie daar worden meegeleefd. Schrijnende welvaartverschillen
zullen op deze wijze steeds meer naar voren komen. Niet alleen in
de rijke landen. Ook de arme landen gaan steeds meer beseffen hoe
5 groot hun achterstand is. Toestanden die eerst als onvermijdelijk
werden aanvaard worden op die manier geleidelijk ondragelijk.
Zoals wij het ontbreken van telepathische gaven eerst als een
schrijnend tekort zouden ervaren wanneer in onze omgeving
iedereen die gaven zou bezitten, zo zullen de inwoners van de arme
10 landen hun povere bestaan des te ondragelijker ervaren naarmate zij
ontdekken hoeveel welvaart er elders is. Nivellering van de
welvaart – met een menigte aan problemen – wordt dan een
gebiedende eis.

Doordat mensen en landen in een zich snel ontwikkelende maat-
15 schappij ook afhankelijker van elkaar worden, kan alleen maar
worden verwacht, dat allerlei conflicten scherper naar voren zullen
komen. Een opstand of oorlog, die voorheen vermoedelijk slechts
van lokale betekenis zou zijn geweest, kan door de onderlinge
verwevenheid van belangen tot een wereldprobleem uitgroeien.
20 Op de achtergrond dreigt dan het spook van de zelfvernietiging nu
de mensheid over een angstwekkend arsenaal aan wapens is gaan
beschikken. Nieuwe supranationale overlegstructuren zullen die
gevaaren moeten indammen. De kans dat die structuren ook
inderdaad zullen ontstaan hoeft niet te klein te worden geacht. Een
25 aanzet in die richting is op menig gebied merkbaar. Nationaal
denken wordt vervangen door mondiaal denken. Voorts is het
hoopgevend dat een vergroting van de welvaart de mens meer rijp
kan maken voor ideële kwesties. Ook hier doemt de gewetensvraag
op: wat moet het zwaarst wegen? Het eigen welzijn of dat van allen;
30 of wellicht nog scherper: het welzijn van allen of géén welzijn.

Houding ten opzichte van de arbeid

Er is in het vorige hoofdstuk even aangestipt, dat het recht op arbeid
35 geleidelijk gaat verschuiven naar het recht op bestaanszekerheid
van de wieg tot het graf. In grote lijnen geschetst zullen de
onderstaande leeftijdsgroepen de volgende rechten tot gelding
brengen:

40 tot circa 20 jaar:
het recht op een onbezorgde jeugd, een goede opvoeding en een
doelmatige opleiding voor latere beroepsarbeid.

van 20 tot 50 à 60 jaar:
45 het recht om naar eigen aanleg en capaciteiten in de maatschappij
een rol te spelen. Het recht op permanente scholing om bij te
kunnen blijven.

boven 50 à 60 jaar:
50 het recht op een financieel onbezorgde oude dag en tevens een

bestaan waarbij men zich nog met de maatschappij verbonden voelt.

0

Die opschuiving naar nieuwe rechten kan vele spanningen met zich brengen. Het gaat immers tevens betekenen dat het rechtstreeks verband tussen arbeidsprestatie en inkomen gaat vervagen. De mens wordt in zijn arbeid steeds minder gemotiveerd door inkomen en winst. Nochtans hoeft niet speciaal te worden gewezen op het gevaar dat veel mensen het in die nieuwe situatie misschien niet meer zo nauw zullen nemen met hun arbeidsprestatie omdat hun levensonderhoud toch wel verzekerd lijkt. Verschillende deskundigen menen dat de kans denkbeeldig is dat grote groepen als „parasieten”, „flierefluiters” of hoe men ze ook wil noemen, door het leven zullen gaan. De beperkte aantallen die dit wel doen zullen vermoedelijk geen zware last voor de maatschappij als geheel zijn.

5

10

15

Een veel machtiger factor wordt namelijk – naar men aanneemt – het streven van de mens om zich zelf te ontplooien door iets te betekenen voor zijn medemensen. Juist voor die zelfverwerkelijking bestaan bij een groeiende welvaart meer mogelijkheden omdat men zich dan ontlast weet van tal van primaire zorgen. Deze nieuwe houding ten opzichte van het werk wordt vermoedelijk algemener, sterker en doelmatiger dan het oude economische motief. De „homo economicus” zal steeds werkelijkheids-vreemder worden; de op harmonische zelfontplooiing gerichte mens zal er voor in de plaats komen.

20

25

30

35

40

45

50

0 **Hoofdstuk 3**

5 **Meningen van toekomstverkenner**

Het is wellicht nuttig om na het globale overzicht in de voorgaande hoofdstukken enkele vooraanstaande toekomstverkenner aan het woord te laten komen. Zij hebben allen – ieder op eigen manier – aan de hand van bestaande feiten, kennis en tendenzen gepoogd
10 een beeld van onze toekomstige maatschappij te schetsen. Een boeiende bezigheid, die uiteraard min of meer speculatief getint is. Ofschoon het gewicht dat men aan diverse uitspraken wil hechten, kan variëren, nopen zij tot bezinning. Vele malen blijkt, dat minder
15 gewenste ontwikkelingen hun oorsprong kunnen vinden in een tekort aan kennis en informatie.

Vervreemding

De Amerikaanse futuroloog Alvin Toffler (oud adjunct-
20 hoofdredacteur van Fortune) heeft het in zijn opmerkelijk boek „Toekomstshock” al direct over grote groepen mensen die de nieuwe ontwikkelingen niet meer kunnen bijbenen. Hij schrijft:

In de drie korte decennia tussen nu en de 21e eeuw zullen
25 miljoenen gewone, psychologisch normale mensen tegenover een plotselinge botsing met de toekomst komen te staan. Burgers van 's werelds rijkste en technisch verst voortgeschreden landen – althans velen van hen – zullen het steeds moeilijker vinden om gelijke tred te houden met de onafgebroken drang
30 naar verandering die onze tijd kenmerkt. Voor hen zal de toekomst te spoedig zijn aangebroken . . .

Het Amerikaanse futurologen-duo Kahn en Wiener heeft een filosofie ontwikkeld, die vaak als de „heden-maal-twee” gedachte
35 wordt afgedaan. Daarmee wordt bedoeld dat op een gegeven moment een situatie ontstaat waarin de huidige kwanta (mensen, auto's, luchtvervuiling, misstanden, noem maar op) zouden zijn verdubbeld. Ook deze schrijvers, die tot een allesbehalve aantrekkelijk toekomstbeeld komen, zien de mens temidden van de welvaart
40 vervreemden. Samenvattend stellen zij dat:

veel mensen pas tot rijping en concentratie komen, wanneer zij worden geconfronteerd met uitdagingen in de vorm van werk en verantwoordelijkheid. Indien geen externe uitdagingen
45 worden gevonden ter vervanging daarvan, kan onder andere een destructief effect verwacht worden.

Deze schrijvers denken daarbij aan:

50 een belangrijke toeneming van het egoïsme,

een afnemende belangstelling voor regering en maatschappij als geheel zodat, paradoxaal genoeg, de technologische, veel producerende maatschappij door minder te eisen van het individu, zijn economische frustraties kan doen afnemen, maar de agressie tegen de samenleving kan doen toenemen,

Kahn en Wiener verwachten dat deze ontwikkeling met name rampzalig zal inwerken op de jeugd. Zij formuleren dit ongeveer als volgt:

De geest aantastende verdovende middelen zullen waarschijnlijk door velen gebruikt worden als middel om te vluchten uit het dagelijks bestaan. Jongeren zullen meer en meer vervreemd raken van een maatschappij, die in hun ogen niet aan minimale standaarden voor sociale rechtvaardigheid en nuttige doeleinden voldoet. Ook andere symptomen van sociale pathologie, zoals geestesziekten, neurosen, echtscheidingen, zelfmoord en dergelijke zouden een grote omvang kunnen aannemen.

Deze navrante visie wordt verder uitgewerkt:

Vooraf jonge mensen zouden sterk aan hun neigingen kunnen toegeven of vervreemd raken, naarmate de persoonlijke verwarring wordt vergroot door de algemene verwarring, de normloosheid en ongeregelde van de maatschappij. Onverschilligheid voor morele en ethische waarden en onverantwoordelijkheid voor het persoonlijk gedrag zullen gepaard gaan met verontwaardiging over de grote discrepantie in rijkdom tussen rijke en arme landen. Gekoppeld aan pacifisme en anti-patriottische ideologieën zou er een sterke neiging zijn om te denken, dat de Amerikaanse levens te kostbaar zijn om ze elders in de wereld – of zelfs in Amerika zelf – te verspillen. Velen zouden onbepaald leven van de middelen van hun vrienden en familie. Ondanks het feit, dat de symbolen van de opstand en de nonconformiteit op de voorgrond staan, zouden deze jonge mensen, vervreemd en verward, vatbaar zijn voor extreme grilligheden in gedrag en voor politieke, ethische en religieuze ideeën.

Die dreigende situatie hoeft geen aanleiding te geven tot onoverkomelijke moeilijkheden, wanneer de problemen maar op een voldoende en de mens recht doende manier worden aangepakt. Kahn en Wiener rekenen daar echter niet helemaal op. De schrijvers relativeren overigens hun uitspraken enigermate door te stellen:

Zowel de lower- als de upper-middle klassen zullen waarschijnlijk blijven vasthouden aan de huidige op werk, vooruitgang en prestatie gerichte waarden. De extreme vervreemding, waarover gesproken werd, blijft beperkt tot minderheden, die echter een grote invloed hebben op de cultuur, door hun

0 concentratie in de steden en hun greep op de jongeren.
De Engelse econoom Mishan beschrijft in nog meer plastische
termen hoe kil en mager het bestaan kan zijn bij de welvaart van
morgen:

5 As the ordinary man moves further into the age of automation,
and perforce is freed from mental and muscular efforts, all
the syrupy sounds of the television ads, all the gadgetry and
paraphernalia of soft living, all the tranquillizers and eupeptic
10 drugs in creation will not suffice to conceal from him the naked-
ness of his predicament.

De kleine man van morgen wordt door anderen geleefd, niemand
heeft hem echt nodig.

15 Social workers, aldus Mishan, may teach him to play games for
his health, and suggest recreations to soothe his thwarted
instincts. But as an ordinary human being he will have nothing
really to offer society. He may be regaled with goods and
20 privileges. But nobody needs him. He will live by the grace of
the Scientific Establishment, earmarked as a drone, protected
for a while longer by social institutions and the remnants of
a moral tradition; yet transparently expendable, like some ten
thousand million others, heaped like ants over the earth.

25 **Wetenschap, de nieuwe mammon**

De invloed van de verwachte ontwikkelingen op de democratie
worden door Mishan ook niet erg optimistisch beoordeeld. Hij zegt:

30 The fact is that power – political power – is gravitating surely,
and not so slowly either, toward the scientists and technocrats,
the high priests of the new ecumenical faith.

35 Kennis wordt de nieuwe mammon, zo besluit Mishan een somber
getinte visie:

Try as I might, then, it appears that I am destined to end on
a pessimistic note after all. To the effect, in sum, that in their
40 despair, or greed or both, men have come to place their faith in
research, what they reverently call "scientific research". For
deliverance they turn from Mammon to Science. And, when the
time comes, Science, in its turn, will consign them to oblivion.

45 In ons land heeft onder meer professor dr. G. Zoutendijk
gewaarschuwd voor de mogelijke gevolgen van de automatisering
voor de democratie:

De werkelijke beslissingsmacht verschuift naar de plaatsen
50 waar de deskundigen zijn en waar de berekeningen worden

gemaakt, naar de gespecialiseerde instellingen en soms zelfs naar particuliere ondernemingen. 0

Even verder zegt hij nog: 5

dat het beleid steeds minder bepaald dreigt te gaan worden door regering en parlement en steeds meer door technocraten, bureaucraten en pressiegroepen, geen van alle op democratische wijze verkozen. 10

De Nederlandse futuroloog, prof. dr. Fred Polak, die zich tegen deze ontwikkeling keert, formuleert zijn hoofdbezwaar met een variant op woorden van Clémenceau op deze wijze:

De toekomst is te belangrijk om aan experts te worden overgelaten. 15

Neo-kolonialisme

Over de verschuiving in de economische machtsverhoudingen in de wereld wordt even somber gepraat en geschreven. Met name de Franse econoom en politicus Servan-Schreiber heeft er op gewezen dat, zelfs wanneer de huidige trend gewoon doorzet, Europa spoedig al zo afhankelijk wordt van Amerika, dat ons werelddeel in een koloniale positie komt ten opzichte van de Verenigde Staten. 20

Voorts merkt hij op: 30

. . . het zal niet mogelijk zijn aan de Amerikanen de „economische sector” over te laten en, zoals sommigen misschien zouden verwachten, ons leven op politiek, sociaal en cultureel gebied in te richten naar ons eigen believe. De realiteit kent dergelijke hokjes niet. De kiezers zullen blijven stemmen, de vakverenigingen zullen eisen blijven stellen, de parlementen zullen blijven beraadslagen. Maar in het niets. 35

Andere schrijvers wijzen er op dat de wereld uit meer delen bestaat dan Amerika en Europa. Ook elders zijn er machtsverschuivingen. De Duitse econoom Wilhelm Fuchs schrijft in „Formeln zur Macht”, dat reeds in 1995 het Chinese economische potentieel omvangrijker kan zijn geworden dan de economische macht van Europa, de Verenigde Staten en de Sowjet-Unie tezamen. 40

Overigens is kolonialisme geenszins een verschijnsel dat de verhoudingen tussen staten of landen karakteriseert. Ook binnen één land, staat of groep van staten kunnen zich gelijksoortige verschijnselen voordoen; ongelijkheden bij sterke groei kunnen 50

0 leiden tot het ontstaan van intern achtergebleven gebieden, zelfs van getto's, hetgeen bij de groeiende zelfbewustheid in toenemende mate tot spanningen leidt.

5 **Stikken in het afval**

Rijp en groen schrijft over het probleem van de milieuvervuiling, zodat langzamerhand iedereen wel eens moet hebben gelezen, dat een ongebreidelde voortzetting van de huidige ontwikkeling op dit gebied tot rampspoed moet leiden. Het zijn nochtans onder meer economen die erg luchtig over dit probleem praten, zo zij er al aandacht aan schenken. De Amerikaanse sociaal-econoom Kenneth Boulding constateert in zijn boek „Economics as a Science” onder meer:

15 A very important aspect of ecological economics, which is receiving more and more attention is the problem of pollution and exhaustion.

20 Economists frequently tend to dismiss this problem with cheerful platitudes. It is something, however, that lies in wait for us in what I have elsewhere called the „Spaceship Earth”, that is, the society which unquestionably lies ahead of us, in which all the easily extractable resources have been extracted, and all the pollutable reservoirs have been polluted, and we
25 will have to revert to a spaceship economy in which everything is re-cycled.

Boulding zet uiteen dat wij onze aarde uithollen en blijven zitten met „negatieve mijnen”:

30 At the moment the economic system is what may be described as a throughput economy. We extract ores and fossil fuels; we process these into commodities and in doing so we produce negative outputs of pollutants, that is, undesirable products of
35 human activity with a negative value. These we dispose of in pollutable reservoirs which might almost be called negative mines. This one-way street of the economic system clearly cannot maintain traffic forever.

40 Kenneth Boulding betwijfelt of er voor ons een weg terug zal zijn als eenmaal een bepaalde grens zal zijn gepasseerd:

45 The Earth ecologically is a delicate system even though it is astonishingly resilient within limits. Once the limits are transgressed, however, irreversible processes may easily be set up which will make it impossible for us to return to past Edens.

Wat hebben wij aan die toekomstvisies?

50 Wie op de vele toekomstvisies wil doordenken vraagt zich van-

zelfsprekend af, of al die filosofieën absolute of relatieve waarde hebben. De Russische schrijver Andrej. A. Amalrik roert die kwestie aan in zijn essay „Haalt de Sowjet-Unie 1984?”: 0

Voorlopig is de westerse futurologie, naar men ons vertelt, nog ongerust over de groei der steden en de moeilijkheden die zich in samenhang met de stormachtige wetenschappelijk-technische vooruitgang voordoen. 5

Als in het keizerlijke Rome, waar zoals men weet reeds gebouwen van zes verdiepingen werden gebouwd en waar met stoom aangedreven kindermolentjes bestonden, een futurologie had bestaan, dan zouden de futurologen van de 5e eeuw waarschijnlijk voor de komende eeuw de bouw van gebouwen van twintig verdiepingen en de industriële toepassing van stoommachines hebben voorspeld. Naar wij echter nu weten graasden in de 6e eeuw op het forum de geiten, zoals nu onder mijn raam in mijn dorp. 10 15

Als Amalrik de voorspelbaarheid van de toekomstige ontwikkelingen onder meer in verband met een mogelijke vernietigingsoorlog wil relativeren, dan is dit op zich terecht. Ingrijpende rampen welke als algemeen storende factoren kunnen worden aangemerkt, zoals mondiale epidemieën, natuurrampen, hongersnoden en vernietigingsoorlogen, kunnen echter een dermate grote verandering in het gehele wereldbeeld brengen dat men beter zou kunnen afzien van iedere voorspelling. Om deze reden zijn deze factoren in dit rapport niet aan de orde gekomen. 20 25

Dit hoofdstuk kan misschien het best worden afgesloten met een oud gezegde: „In het verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal”. Het gaat er echter maar om wat men onder „nu” verstaat, hoe men het „heden” interpreteert. Want van daarop wordt verder gebouwd bij de toekomstverkenningen. Prof. C. A. van Peursen (wijsbegeerte) stelt dat futurologie een projectie is naar de toekomst van de evaluatie van het heden. Er hoeft slechts naar het politieke spectrum in eigen land te worden gekeken om te constateren, dat van een eensgezinde beoordeling van het heden geen sprake is. Laat staan, dat daarover op de gehele wereld eenstemmigheid zou bestaan. In de kring der toekomst-verkenneren zijn zowel experts die Goethe's „alles was entsteht ist wert dasz es zu Grunde geht” voor ogen hebben, als deskundigen die meer in de richting gaan van Kahn en Wiener's „heden-maal-twee” filosofie. 30 35 40

De grote waarde van het werk van alle toekomstdenkers is dat het iedereen ertoe zou moeten dwingen zich te bezinnen op wat er aan de gang is. Of men de ontwikkelingen maar ongeremd hun gang moet laten gaan, of dat tot op zekere hoogte een beheersing wenselijk is. Dit laatste komt hierna aan de orde. 45

50

0 **Hoofdstuk 4**

5 **Beheersen en bijsturen**

5 **De mens centraal**

Er is verschillende malen op gewezen, dat tal van mensen – ofschoon zij het in materieel opzicht wellicht beter zullen krijgen dan ooit – geestelijk niet in staat zullen blijken de komende ontwikkelingen te verwerken. Die vaststelling is des te schrijnender omdat de mens de centrale en unieke figuur is op wiens welzijn juist alle beslissingen van de beleidmakers gericht zouden moeten zijn. Het lijkt redelijk te veronderstellen dat steeds meer ogen open zullen gaan en dit probleem zullen onderkennen. Politieke en maatschappelijke organen zullen zich vermoedelijk bij hun beleid – onverschillig van welke levensbeschouwelijke achtergronden zij uitgaan – veel meer gaan richten op een optimale bevordering van het menselijk welzijn, of – zo men wil – geluk. Dat kan gebeuren door het individu ook wezenlijk de gelegenheid te geven zich tot een integrerend deel van het geheel te ontwikkelen.

Om dit te bereiken zal eerst aan enkele essentiële voorwaarden moeten zijn voldaan. Hiertoe behoort onder meer de eis dat de mens gelegenheid zal moeten hebben creatief werkzaam te zijn en zich zijn plaats in de maatschappij bewust te zijn. Het beschikken over voldoende kennis en informatie is hiertoe een voorwaarde.

30 **Wie gaat er plannen?**

Dat er in een snel veranderende samenleving veel meer en lang tevoren gepland moet worden is geen vraag meer. Het probleem is veeleer: wie gaat er plannen? Welke richting wordt gekozen? Hoe verkrijgt men instemming met de gestelde doeleinden?

Het zal bij het uitstippelen van een beleid een hele kunst zijn het goede evenwicht te vinden tussen de inbreng van de specialisten, de technocraten zo men wil, en de „leken” die zich in een democratische samenleving toch ook voldoende tot gelding moeten kunnen brengen. Planning is natuurlijk ondenkbaar zonder gebruik te maken van de gefundeerde inzichten van deskundigen van diverse pluimage. Het blijft niettemin een feit, dat een louter door deskundigen van verschillende disciplines beheerste ontwikkeling kan ontaarden in een technocratisch dirigisme. Dit verdraagt zich moeilijk met de democratische opvattingen die thans als ideaal worden gezien. Zonder specialistische deskundigen gaat het niet, maar de toekomst is te belangrijk om aan experts te worden overgelaten.

Als de maatschappelijke ontwikkeling dan ook zou uitgroeien tot een organisatiewijze die door Toffler als adhocratie wordt aangeduid

zouden de hierboven gesignaleerde gevaren mogelijk
ontlopen kunnen worden. Daarbij worden telkens „ad hoc”
deskundigen van verschillende richting in een werkgroep of
projectgroep bijeen gebracht om een veelal beperkte taak uit te
voeren of voor te bereiden. Zodra de nauw omschreven doelstelling
is bereikt kan de groep worden ontbonden en kunnen de
deskundigen weer binnen andere groepen voor andere doel-
stellingen worden ingezet.

Niet democratisch genoeg

Wanneer er sprake is van beslissingen die op een weinig democra-
tische wijze worden genomen, hoeft dit niet slechts als een
toekomstig gevaar te worden gezien. Men hoeft maar om zich heen
te zien om een overvloed aan mankementen van deze aard te
bespeuren. In veel landen bestaan machtige bureaucratieën. Dit
geldt even goed voor overheden als voor grote bedrijven. Deze
kolossen fungeren nauwelijks nog democratisch. Maar ook bij
politieke partijen ziet men dat de massa vaak meer wordt
gemanipuleerd dan dat zij bewust betrokken wordt bij het mee-
denken en meebeslissen over eigen toekomst. Dit hoeft niet altijd
gemakzucht of kwade trouw te zijn. Soms worden de democratische
beginselen onbewust met voeten getreden.

Er zal nochtans in toenemende mate rekening mee moeten worden
gehouden, dat bewust levende mensen (en dat worden er steeds
meer) zich hoe langer hoe meer gefrustreerd zullen voelen als zij
zich steeds afhankelijker weten van organen die zij niet kunnen
begrijpen en niet kunnen beïnvloeden. De conclusie kan slechts
zijn, dat er gestreefd moet worden naar vormen van democratie –
onder meer gebaseerd op medeweten en vertrouwen – waarbij
negatieve reacties kunnen worden ontgaan.

Met de hier besproken problematiek heeft men ook in Nederland
reeds duidelijk te kampen.

Geconstateerd wordt dat ons land nooit zo'n hoog welvaartspeil
heeft gekend als nu.
Toch staat het functioneren van onze samenleving aan toenemende
kritiek bloot.

Via kranten, t.v. en radio kan men haast van dag tot dag volgen
waartegen de kritiek zich vooral richt, waarover het meeste
onbehagen bestaat. Velen hebben het gevoel dat de nadelen van
onze stoffelijke welvaart de voordelen gaan overtreffen. De
onevenwichtige verdeling van de welvaart over bevolkingsgroepen
en landstroken wordt eveneens een punt van toenemende zorg.
Tallozen voelen zich verloren in een maatschappij die wordt beheerst
door krachten en processen die zij niet kunnen doorzien. Hieruit
blijkt dat in wijde kring de strijd tegen de technocratie in de
samenleving als een opgave wordt gezien. Daarom zal ook het

0 democratiseren van het plannen in een menselijke behoefte voorzien.

Iedereen verantwoordelijk

5 Hoewel gemakkelijk kan worden tegengeworpen, dat plannen bij uitstek een zaak is van deskundigen en dat deskundigheid geen gemeengoed is, valt er toch het nodige te verbeteren. Een geleidelijk groter wordende zinvolle deelname bij het plannen en beslissen moet mogelijk zijn. Verder kan er minstens naar gestreefd worden
10 bij alle betrokkenen een groter inzicht te kweken, waardoor iedereen zich ook mee-verantwoordelijk kan voelen.

Samenvattend wordt dit maatschappijbeeld gekenmerkt door de volgende punten: respect voor het individu, maar tevens
15 interesse en engagement van het individu ten opzichte van de maatschappij. Deze twee kenmerken worden mede bereikt door zo veel mogelijk individuen en groepen bij de besluitvorming te betrekken en de macht verregaand te decentraliseren, terwijl tenslotte ook ruimte voor particulier initiatief wordt gelaten.

20 Het is te verwachten, dat binnen een dergelijke maatschappij voortdurend zal moeten worden bijgestuurd om het individu voldoende kansen te geven zich te ontplooien. Wensen en mogelijkheden zullen steeds opnieuw tegen elkaar moeten worden
25 afgewogen: er blijft dus een voortdurend spanningsveld bestaan.

Samen plannen, samen uitvoeren

30 Een democratische opstelling van een plan maakt ook een democratische uitvoering ervan mogelijk. Wie immers instemt met de doeleinden en ook zijn goedkeuring hecht aan de methoden om die plannen te verwezenlijken, zal geen verstek kunnen laten gaan bij de uitvoering, integendeel (government by consensus).

35 Deze wijze van besturen staat in sterke tegenstelling met die welke men thans meestal om zich heen ziet. In de ondernemerswereld worden de beleidsbeslissingen in hoofdzaak van de ondernemer verwacht.

40 De toepassing van de andere denkwijzen en methoden heeft in landen als Japan en Joegoslavië tot oplossingen geleid die de slagvaardigheid van de bedrijfsleiding zou kunnen beperken. Daar staat evenwel tegenover, dat al degenen die bij deze – voor ons vreemde – beslissingsmethode betrokken zijn, zich veel meer gemotiveerd voelen bij hun werk. Zo worden fricties tengevolge van misverstanden en onwetendheid voorkomen.

45 Democratie bij de uitvoering houdt in, dat de betrokkenen weten waar men naar toe koerst en dat zij daarmee ook akkoord gaan. Aanpassing aan zich wijzigende omstandigheden blijft mogelijk. Het plan is indicatief; het geeft een bepaalde richting aan. Er blijft
50 ruimte voor particulier initiatief. Er kan ook steeds snel worden

gereageerd op onverwachte omstandigheden. Overigens is het niet zo, dat onverwachte gebeurtenissen de planning van zijn zin beroven. Meestal is het anders. Het bestaan van een plan maakt juist het reageren op onverwachte gebeurtenissen gemakkelijker.

0

5

Letten op futurologen

De vraag kan rijzen wat de opstellers van plannen nu eigenlijk hebben aan het soms nogal speculatieve werk en de vaak gedurfde visies van toekomstdenkers. Om het nut van de futurologen goed te peilen moet eerst worden vastgesteld dat hun toekomstdenken op verschillende facetten gericht kan zijn.

10

Het meest spectaculaire, maar ook het meest speculatieve werk is het ontwerpen en beredeneren van alternatieve toekomstmodellen. Een andere belangrijke taak is het verschaffen van een betere wetenschappelijke fundering aan beslissingsprocessen die van doorslaggevende betekenis kunnen zijn voor de toekomstige samenleving. De futurologie poogt onder meer de politiek een wetenschappelijke grondslag te geven, waardoor de motieven en de gevolgen van een bepaald beleid beter kunnen worden overzien. Het werk van futurologen kan ook een steun zijn bij de voorbereiding en het actueel maken van sociale en economische plannen.

15

20

Tot nu toe is gebleken dat de door futurologen uitgedachte toekomstmodellen veelal betrekking hebben op een bepaald onderdeel van de maatschappij. Visies op toekomstige wetenschappelijke en technische vindingen zijn favoriet. Het ziet er niet naar uit dat totale allesomvattende toekomstmodellen voor de gehele samenleving ontworpen zullen worden. Dan zouden namelijk, om aan genoeg gegevens te komen, terreinen tussen politiek en utopie moeten worden betreden. Een wetenschapsbeoefenaar heeft op die gebieden echter te weinig houvast; hij heeft dan onvoldoende bruikbare normen tot zijn beschikking. Dit verhindert nochtans niet te constateren, dat het gebruik maken van toekomstdenken als afzonderlijke wetenschap een essentiële voorwaarde zal zijn voor een goede planning, op welk terrein dan ook,

25

30

35

Bijsturen

De grote moeilijkheid is, dat politieke en maatschappelijke leiders een situatie moeten zien te scheppen, die allerlei gewenste ontwikkelingen ruim baan geeft, maar tevens onaangename bijverschijnselen tot een minimum beperkt. Het gaat om plannen en steeds bijsturen, zodat de mens – waarom het in eerste instantie begonnen is – voldoende gelegenheid krijgt zich aan nieuwe ontwikkelingen aan te passen. Kernpunt is tevens dat de mens de ontwikkelingen beheerst en niet andersom. De mogelijkheden om de ontwikkelingen te beheersen, in de hand te houden, zijn niet gering. Hieronder is een keuze gemaakt uit

40

45

50

0 de maatregelen die overheid, bedrijfsleven en andere samenlevings-
verbanden te baat kunnen nemen om een optimaal welzijn voor de
mens te bereiken.

5 **Meer informatie, meer openheid**

Een van de belangrijkste punten is wel, dat er naar wordt gestreefd
de mensen in het algemeen of het individu in het bijzonder vertrouwd
te maken met de sneller dan voorheen intredende veranderingen.
10 Dit lijkt in zijn simpelheid op het intrappen van een open deur.
Maar wie naar oorzaken van veel onvrede en frustraties om zich
heen zoekt, zal ontdekken, dat het in die gevallen vaak onbekendheid
met het nieuwe is geweest die tot moeilijkheden heeft geleid.

15 Vergroting van kennis en verbetering van inzicht kunnen de mens
voorts meer gemotiveerd doen zijn in zijn werk en in zijn vrije tijd.
Het stimuleren van het creatief bezig zijn kan een compensatie
zijn voor zwaardere spanningen in de beroepsbezigheden. Overigens
moet worden opgemerkt dat het vervagen van grenzen tussen
20 werk- en leefklimaat het aantal omschakelingen zal doen
verminderen, met alle positieve gevolgen van dien.

Het versterken van het maatschappelijk en politiek engagement
kan eveneens bijdragen tot de zelfverwerkelijking waarnaar de
25 mens streeft. Dit streven zal geschraagd moeten worden door het
geven van allerlei relevante informatie. Van hier is het slechts een
kleine stap naar de constatering dat ook het toekomstig onderwijs
afgestemd dient te zijn op de te verwachten maatschappelijke
ontwikkelingen.

30

Mens en techniek

Maatschappelijke ontsporingen zijn ook te voorkomen door de
mens in democratische zin te betrekken bij de technologische
35 ontwikkelingen.

Hierdoor zal ontegenzeggelijk de invloed van de specialisten worden
teruggedrongen. De technocraten zullen zich meer moeten instellen
op het tezamen met anderen nemen van beslissingen. Op die manier
40 zal minder dan voorheen voorbij kunnen worden gegaan aan niet-
aanvaardbare nevenverschijnselen die de technocraat wellicht op
de koop toe wil nemen, maar die voor andere groepen niet te
verteren zijn. Een interdisciplinaire aanpak zal beter tot een
optimaal resultaat leiden dan wanneer groepen specialisten op hun
45 eigen eilandjes blijven zitten.

Collectieve voorzieningen

Een bepaalde vorm van ingrijpen, van beheersing, kan voorts zijn
50 het doorvoeren van meer collectieve voorzieningen. Het kan op

democratische gronden zelfs onontkoombaar zijn bepaalde voorzieningen te collectiviseren. Vooral in dergelijke gevallen kan het nuttig zijn te bezien hoe toekomstdenkers zich ten opzichte van bepaalde collectieve voorzieningen hebben opgesteld. Door hen gesignaleerde mogelijkheden zullen zo nodig tot gemeengoed moeten worden gemaakt om beter tot een juiste beslissing te komen.

Inspraak in bedrijven

Degenen die in de toekomst leiding geven in bedrijven of in andere maatschappelijke verbanden zullen zich nog meer dan nu moeten realiseren dat het individu volgens de tegenwoordige inzichten recht heeft op inspraak. En daarbij wordt gedacht aan inspraak in alle situaties waarmee het betrokken individu wordt of kan worden geconfronteerd.

Het individu, ofwel de mens, zal nochtans pas wezenlijk geëngageerd kunnen zijn wanneer hij op een voor hem bevredigende wijze kan mee-denken. Daarvoor zal een veelheid van informatie en een overzicht van alternatieve mogelijkheden in originele of in gepopulariseerde vorm moeten worden voorgelegd.

Bij het uitzetten van een beleid op lange termijn kan zeker niet worden voorbij gegaan aan het feit dat de doelstellingen van ondernemingen gaan vermaatschappelijken. Wanneer de betekenis van dergelijke bedrijven boven henzelf uitstijgt vervullen zij automatisch een zwaardere rol in het maatschappelijk leven.

Gevolgen voor de accountant

De grote verscheidenheid aan nieuwe en versneld op ons af komende ontwikkelingen zullen de accountant en het accountantsberoep bepaald voor problemen plaatsen. Elke deskundige, die er zich bewust van is dat de leek recht op hulp heeft, zal moeten beseffen dat informatie betrouwbaar en begrijpelijk moet zijn. Tevens zal de informatie zo nodig aanwijzingen voor het gebruik moeten inhouden. Het voldoen aan deze drie eisen geldt in versterkte mate voor de accountant.

Het is duidelijk – om een voorbeeld uit vele te nemen – dat de tendens tot collectivisering van kennis en informatie vragen oproept inzake volledigheid en juistheid, terwijl de leesbaarheid, verstaanbaarheid en interpretatie van niet minder belang zijn.

0 **Hoofdstuk 5**

5 **De behoefte aan andere en meer informatie**

5 **Waarom meer informatie?**

De bepaald moeilijke gang naar nieuwe maatschappelijke
verhoudingen zal aanzienlijk verlicht worden wanneer er voor
10 wordt gezorgd dat alle relevante informatie tijdig beschikbaar is.
Steeds meer mensen, steeds meer groepen van personen en steeds
meer organen zullen over steeds meer aspecten van de samenleving
willen worden geïnformeerd. Om de redelijkheid van die vraag
naar informatie te benadrukken is het goed te herinneren aan
15 enkele criteria, waarop die informatiebehoefte is gebaseerd.

Wanneer het menselijk welzijn het centrale punt wordt, zal aan een
ieder alle informatie moeten worden verschaft die nodig is om over
20 vraagstukken die hij essentieel vindt (en dat worden er bij een
groeïende bewustwording hoe langer hoe meer) tot een redelijk
oordeel te komen. Het ontbreken van informatie leidt tot een
gevoel van machteloosheid, van angst en onveiligheid. Dit kan
vervolgens tot opstandigheid of ongeïnteresseerdheid voeren.

25 De toenemende specialistische kennis op veel meer deelgebieden
bergt het gevaar in zich, dat vraagstukken eenzijdig worden
benaderd. Niemand zal willen dat slechts kunstenaars uitmaken
hoeveel kunstsubsidie er moet komen, of dat alleen automobilisten
bepalen hoe het wegennet er uit moet zien. Net zo min is het goed
30 dat louter legerautoriteiten het bij de defensie voor het zeggen
hebben of dat slechts medici de gezondheidszorg bepalen. In al
dergelijke gevallen moeten alle belanghebbenden de voor hen
onmisbare informatie doorgespeeld krijgen om mee te kunnen
oordelen. Zo kunnen er beslissingen worden genomen, waarbij
35 de mens het gevoel heeft dat met zijn belangen en meningen rekening
is gehouden. Slechts op die manier is de nodige democratie bij
planning en uitvoering te verwezenlijken.

40 De behoefte aan informatie wordt ook grondig beïnvloed door het
losser en beweeglijker worden van allerlei structuren en relaties.
Wanneer er meer veranderingen komen en deze zich sneller
voltrekken, terwijl voorts de samenleving veel complexer wordt,
valt er alleen al uit dien hoofde meer te informeren.

45 Of het nu om afzonderlijke organisaties of om de maatschappij in
haar geheel gaat, in alle gevallen zal het moeilijker worden tot een
goede coördinatie tussen specialisten onderling en van de specialisten
met belanghebbenden te komen. Een belangrijk middel daartoe is
de aanvulling van de huidige, op arbeidsverdeling en hiërarchie
50 ingestelde organisatiestructuren met andere overlegstructuren,

projectgroepen, die ontstaan en verdwijnen al naar behoefte en als het ware bruggen slaan tussen de bestaande organen. Maar als een dergelijke, meer horizontale organisatie goed wil werken zal elk van haar beweeglijke cellen heel goed moeten weten waar de andere mee bezig zijn, met name voorzover dat de eigen activiteiten en belangen of de belangen van het geheel raakt.

De voornaamste criteria voor een goed functionerende informatievoorziening zijn wel:
dat de verstrekte informatie doelmatig en relevant is voor de potentiële gebruiker; dat die informatie betrouwbaar is; en dat zij tijdig en in de juiste samenhang wordt verstrekt.

De moeilijkheden rond een goede informatievoorziening zijn als volgt kort samen te vatten:

- De juiste omvang van de informatie. Er kan zoveel informatie zijn dat de belanghebbenden erin verdrinken. Het kan ook voorkomen dat informatieverstrekkers te karig zijn.
- De interpretatie en de toegankelijkheid van de informatie. Veel informatie kan afkomstig zijn van specialisten die zich in een voor buitenstaanders onbegrijpelijk vakjargon uitdrukken.
- Vaak is het doel van het geven van informatie, dat een probleem wordt opgespoord of bewust wordt gemaakt bij de ontvanger. Omgekeerd echter is de te vragen informatie pas te omschrijven als het probleem duidelijk voor ogen staat.
- Tenslotte valt te wijzen op het gevaar van tegenstrijdige belangen. Niet alleen tussen verstrekkers en gebruikers van informatie. De ontwerpers van informatiesystemen kunnen net zo goed belanghebbenden zijn.

Informatie in ondernemingen

Bovenstaande hoofdlijnen zijn overal toe te passen. Zij gelden dus ook voor het meer beperkte terrein van de informatievoorziening bij ondernemingen, instellingen en dergelijke.

Om tot een goed functionerend systeem van informatievoorziening te komen, vallen de volgende deelfuncties te onderscheiden:

- het opzetten en onderhouden van een systeem van verzamelen, verwerken en presenteren van informatie;
- het verrichten van de feitelijke werkzaamheden in een dergelijk systeem;
- het interpreteren van de informatie;
- het zorgen voor een oordeel over die informatie ten behoeve van gebruikers die daartoe zelf – om welke reden dan ook – niet in staat zijn. Het gaat hier dus om het verlenen van geloofwaardigheid aan informatie.

0 Tot zo ver is er weinig nieuws verteld. Mogelijk is de terminologie
wat gewijzigd, zodat gesproken kan worden van „oude wijn in
nieuwe zakken”. Wanneer echter de oude criteria worden toegepast
5 bij de verwezenlijking van moderne maatschappelijke inzichten,
blijken er essentiële wijzigingen in de informatievoorziening
nodig.

Om met de potentiële gebruiker te beginnen, deze ziet er anders
uit dan vroeger. Vroeger – maar tegenwoordig komt het ook nog
10 voor – vond men dat binnen een onderneming alleen de leiding-
gevende en verantwoordelijke functionarissen over de onderneming
behoefden te worden geïnformeerd.

Extern werd eigenlijk alleen gekeken naar de bij de onderneming
15 financieel geïnteresseerden, welk groepje heel beperkt werd gezien.

Langzaam aan zijn veel meer mensen en groepen zich tot de
geïnteresseerden gaan rekenen, en niet alleen op het beperkte
financiële gebied. Werknemers doen zich wat dit betreft intern in
20 de ondernemingsraad en extern via hun vakbond gelden. Ook
afnemers tonen een toenemende interesse, terwijl verder mensen
die in de buurt wonen, de overheid en de maatschappij in haar
geheel meer en meer laten merken dat zij zich bij het wel en wee
van een bedrijf betrokken voelen.

25 Tegen de relevantie van de informatie wordt ook anders aangekeken.
Nieuwe gebruikers hebben nieuwe wensen. Zij zijn evenwel niet
de enigen die op vernieuwing aandringen. Ook de oude gebruikers
krijgen andere informatiebehoeften. Toch overheerst nu nog de
30 financieel-economische informatie die over een onderneming
wordt verstrekt.

Rentabiliteit, solvabiliteit en liquiditeit staan daarbij centraal.
De gehele maatschappelijke ontwikkeling gaat echter in een veel
bredere richting. Niet in die zin, dat de oude informatie haar tijd
35 gehad heeft, maar dat er ook andere belangrijke zaken zijn. Met name
zal aan de continuïteit van de werkgelegenheid een grotere betekenis
worden toegekend. De relatieve plaats die een onderneming in
het maatschappelijk gebeuren inneemt zal in de informatieverstrek-
40 king veel zwaarder worden benadrukt. Daarbij komt dat de
gebruikelijke informatie over kosten en opbrengsten minder
relevant gaat worden en dat meer aandacht geschonken zal moeten
worden aan kosten die niet volledig werden geregistreerd (uit-
putting van grondstoffen, vervuiling, noodzaak tot omscholing),
aan de wijze waarop door de overheid ten algemene nutte
45 gemaakte kosten (bv. voor bouw van gesubsidieerde woningen)
tot uitdrukking dienen te worden gebracht en aan prijsstellingen
die niet alleen gericht zijn op rendement maar op het trekken
van zo groot mogelijk nut van beschikbare capaciteiten (bv. prijs-
50 stellingen voor openbaar vervoer). Gesproken kan worden van een
ontwikkeling van bedrijfscalculaties naar maatschappelijke calculaties.

Voorts zal de noodzakelijke samenhang van de informatie meer worden benadrukt. Aangezien de onderneming een organisch geheel is, werken acties op één gebied door op vele andere deelgebieden. Zo bekeken zal er binnen een bedrijf een totaal beleids-informatie-systeem moeten ontstaan, waarbij de tot dusver bestaande afzonderlijke subsystemen tot een geheel worden gemaakt.

Bij het verstrekken van informatie kan dan vanzelfsprekend niet meer worden volstaan met het geven van enkele naakte feiten. Daarnaast zullen het voeren van een verantwoorde sociale politiek, het bestrijden van nadelige gevolgen voor de omgeving, het bijdragen tot stabiliteit in de werkgelegenheid, het stimuleren van groei, e.d. belangrijke criteria worden in de beoordeling.

Het belang van een tijdige informatie wordt tegenwoordig gelukkig veel meer onderkend. In de traditionele berichtgeving – die voornamelijk van financieel-economische aard is – is dit goed te merken. Jaarverslagen en tussentijdse mededelingen worden veel eerder gepubliceerd dan jaren geleden het geval was. Daarbij valt tevens te constateren, dat de snelheid en de betrouwbaarheid van de informatie indirect reeds wordt begunstigd door een goede bewaking van het gehele informatiesysteem. Het zou teveel tijd kosten, de bekend te maken gegevens nog volledig op hun waarde te toetsen nadat ze zijn opgeleverd. Daarom moet wel vertrouwd worden op het informatieverwerkend proces zelf.

Parallel met nieuwe inzichten op het gebied van de informatieverzorging, ontstaat er een nieuwe visie op het gehele besluitvormingsproces binnen een onderneming. In feite komt die er op neer, dat men mede wil worden geïnformeerd over de kwaliteit van de beleidsvoering. In de jaarverslaggeving worden slechts de resultaten van reeds genomen besluiten vastgelegd, althans voorzover er resultaten zijn. Wil men echter inzicht krijgen in de kwaliteit van reeds genomen zowel als nog te nemen besluiten, die nog niet tot resultaten hebben geleid, dan is er slechts één middel: ook het besluitvormingsproces zelf zal in de informatie betrokken moeten worden.

Informatiebegeleiding

Het op elkaar afstemmen van informatie-behoefte en informatie-mogelijkheden verloopt bepaald niet probleemloos. De moeilijkheid is niet eens zo zeer, dat de hoeveelheid informatie zo toeneemt of dat op grote schaal misbruik zou worden gemaakt van de verstrekte gegevens, om van een kwalijke beïnvloeding van gegevens tijdens de verwerking nog maar niet te spreken. Het probleem is veel meer, dat de gebruikers hun behoeften zo moeilijk kunnen formuleren. Dit komt vooral omdat velen zich de vragen waarmee zij worden geconfronteerd onvoldoende bewust zijn. Dit klinkt vreemd, maar het is de realiteit.

0 Meestal bestaat er slechts een vaag gevoel over de aard of inhoud
van een probleem. Er is een zekere onbestemde onbevredigdheid.
Door een gebrek aan kennis van de materie en het ontbreken van
voldoende achtergrondinformatie kunnen de betrokkenen niet
5 concreet aanduiden wat zij willen weten. Dit verschijnsel doet zich
duidelijk voor in bedrijven en andere organisaties bij de introductie
van computers. Het blijkt dan iedere keer moeilijk om vast te
stellen welke gegevens men verlangt buiten de weinige die nu
eenmaal nodig zijn om na te gaan in hoeverre de uitvoering volgens
10 plan verloopt.

In de maatschappij als geheel is hetzelfde te bespeuren. Ook daar
is het moeilijk precies aan te geven welke gegevens er nodig zijn
om bijvoorbeeld te kunnen bepalen of een bepaalde industriële
15 vestiging moet worden aangelokt, of geweerd. Of wat men precies
moet weten om te kunnen besluiten de woningbouw ten koste van
andere bestedingen te stimuleren.

Bij het beoordelen van de kosten van milieuhygiëne is het net zo
moeilijk om vast te stellen welke gegevens er op tafel dienen te
20 komen om tot beslissingen te dien aanzien te komen.

Het staat niettemin als een paal boven water dat de tijdige
verstrekking van relevante informatie, die in een begrijpelijke en
eventueel gepopulariseerde taal is geschreven, zal bijdragen tot
25 meer inzicht. De gebruikers zullen zich meer bij een situatie
betrokken voelen en minder wantrouwend zijn dat over hun
hoofden heen door deskundigen zal worden bedisseld wat er
gebeurt.

30 Zolang opdoemende problemen niet helemaal duidelijk zijn en dus
niet kan worden gezegd welke informatie daarbij past, zal op ruime
schaal achtergrondinformatie moeten worden gegeven. Naarmate
de situatie duidelijker wordt, zullen de concrete vragen wel
komen. Dit impliceert nochtans niet dat alle vragen ook moeten
35 worden beantwoord. Er vallen twee voorname uitzonderingen te
noemen op de regel dat informatie dient te worden verstrekt
wanneer daaraan behoefte is.

Het is op de eerste plaats niet denkbeeldig dat bepaalde gegevens
40 slechts met hoge kosten te verkrijgen zijn.
Wanneer het nut van die gegevens niet opweegt tegen de kosten of
wanneer de vrager niet bereid is die kosten te betalen, kan moeilijk
worden verlangd dergelijke informatie toch te verstrekken.

45 Het kan ook zijn dat gegevens worden verlangd over individuele
personen. Deze moeten kunnen worden geweigerd indien de
verstrekking ervan naar algemeen oordeel zou worden aangemerkt
als een inbreuk op iemands privacy.

50

Objectiviteit

Bij het opstellen van een goed proces voor informatieverzorging kan de hulp van een deskundige neutrale instantie niet worden gemist. Een dergelijke neutrale instantie moet zowel op de hoogte zijn van de problemen van de informatiegevers, als van de behoeften van de informatievragers. Zo kan worden vastgesteld welke gegevens relevant, volledig, juist en leesbaar zijn. Zo kan tevens de privacy van personen worden gewaarborgd.

Om onafhankelijk tegenover de verstrekker en de gebruiker van de informatie te staan, zal de genoemde neutrale functie alleen doelmatig kunnen worden vervuld door een beoefenaar van een vrij beroep, die handelt naar eigen eer en geweten. Daarbij mag wel worden opgemerkt, dat het er niet alleen om gaat dat hij zichzelf onafhankelijk en deskundig vindt, maar dat het evenzeer van belang is dat anderen net zo over hem denken.

Wanneer deze belangrijke maatschappelijke functie van neutrale waarnemer en adviseur in handen zou worden gelegd van de overheid mag met reden worden betwijfeld of dit wel juist is. De overheid is in bijna alle denkbare situaties ergens partij of minstens mede-belanghebbende. Sterker: wanneer de overheid zo vaak of bijna altijd partij is, is het meer dan wenselijk dat de overheid bij haar informatieverstrekking eveneens wordt begeleid door een onafhankelijke neutrale instantie.

0

5

10

15

20

25

30

35

40

45

50

0 **Hoofdstuk 6**

5 **De accountant, morgen? De attestfunctie**

5 Tot nu toe is in dit rapport nauwelijks over de accountant gerept. In het voorgaande hoofdstuk doemde zijn gestalte echter op de achtergrond al op. Het is nu zo ver, dat kan worden nagegaan welke mogelijkheden er voor hem liggen in de maatschappij van morgen.

10 Om te beginnen zal worden bekeken hoe het met de behoefte aan een accountants-attest staat in de maatschappij van morgen. Daarna komen de adviesfunctie en de overige diensten van de accountant ter sprake.

15 Bij deze verkenning zal zeer duidelijk naar voren komen dat het om een discussiestuk gaat. Vrijwel iedere zin leent zich voor een gedachtenwisseling.

20 **Neutraal informatiebegeleider**

25 De functie van neutraal informatiebegeleider, waarvan in het vorige hoofdstuk sprake is, ligt dicht bij die welke de accountant thans vervult. In zijn attestfunctie treedt de accountant op als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer. Al moet daarbij worden opgemerkt dat het tot nu toe blijft bij een oordeel

- over financieel-economische informatie van vrij beperkte aard;
- ten behoeve van een beperkte kring van direct financieel belanghebbenden;
- 30 — over informatie die afkomstig is van organisaties voor welke het voorgeschreven of gebruikelijk is dat ze van de diensten van de accountant gebruik maken.

35 De accountant zou echter een rol kunnen spelen bij het begeleiden van de ruime informatieverstrekking die in de verwachte maatschappijstructuur noodzakelijk is.

40 **Vertrouwensman**

40 Het zou wat te hoog gegrepen zijn een dergelijke rol ten opzichte van alle verstrekkers en gebruikers van informatie te willen vervullen. De accountant zou als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer wel kunnen bevorderen dat bij de organisaties, waarbij hij werkzaam is, uit een arsenaal van gegevens datgene wordt doorgegeven aan de verschillende kringen van
45 belanghebbenden waarom zij gevraagd hebben of dat zij nodig hebben om zich een inzicht over bepaalde vraagstukken te vormen. Hierbij moet worden bedacht dat deze kringen steeds groter in aantal en ook veelsoortiger worden.

50

Wanneer de accountant bereid is een wezenlijke, op deskundigheid gebaseerde bijdrage te leveren tot het formeren en in stand houden van een adequate informatievoorziening, zal hij mogelijk in een andere relatie tot de opdrachtgever komen te staan. Dit wil niet zeggen, dat het niet langer mogelijk zou zijn om opdrachtgevers met raad en daad terzijde te staan. Maar bij verschil van inzicht over inhoud, tijdstip en vorm van gewenste publikaties zal de accountant objectief de belangen van de diverse groepen van belanghebbenden tegen elkaar moeten afwegen.

0

5

10

Het valt niet te ontkennen dat zich hierbij een groot probleem voordoet. Dit probleem bestond overigens reeds in het verleden en – volgens verschillende personen die door de Commissie Toekomstverkenning werden geïnterviewd – komt het ook nu nog voor. Gedoeld wordt op het feit, dat zowel opdrachtgevers van accountants als andere personen uit het maatschappelijk verkeer zonder enige twijfel menen te kunnen stellen, dat de accountant zich behoort te identificeren met de opdrachtgever en diens belangen. Er wordt tevens beweerd, dat de accountant dit in werkelijkheid ook doet. Een duidelijk verband wordt soms gelegd tussen de betaling aan de accountant en datgene wat daarvoor wordt „gekocht”.

15

20

Deze zienswijze doet niet alleen geen recht aan een essentieel element van de accountantsfunctie, namelijk onafhankelijkheid; zij miskent ook de functie van de opdrachtgever. Deze laatste benoemt de accountant toch eigenlijk namens alle kringen van belanghebbenden. Vaak zelfs in opdracht van die kringen, voornamelijk in het geval er een wettelijke verplichting tot accountantscontrole bestaat.

25

30

De toekomstige positie van de accountant als de neutrale instantie, die waakt voor de instandhouding van een optimaal werkend informatiesysteem kan dan ook zonder bezwaar worden gezien als een voortzetting van de positie die hij thans als vertrouwensman inneemt. Bij een goede beroepsuitoefening hoeft zijn positie als vertrouwensman van de leiding- die trouwens mede deel uitmaakt van het maatschappelijk verkeer- niet in gevaar te komen.

35

Argumenten voor uitbreiding van de attestfunctie

40

Het lijkt dienstig wat dieper in te gaan op de argumenten die kunnen worden aangedragen voor een vermaatschappelijking van de accountantsfunctie. Daarbij valt allereerst te wijzen op een toenemende interrelatie op drie verschillende gebieden. Die verwevenheid maakt het zeer bezwaarlijk, zo niet onmogelijk, om de attestfunctie slechts tot een deel van een mogelijk veel breder gebied te beperken.

45

— Zo is er de interrelatie tussen verschillende gegevensverzamelende en – verwerkende processen. Bij het in gebruik nemen

50

0 van computers is de financiële boekhouding niet meer iets dat op
zichzelf staat, maar een onderdeel van een veel groter, geïntegreerd
gegevensverwerkend proces. De voorbeelden liggen voor het
grijpen. De voorraadadministratie wordt bij automatisering een
5 deel van een op voorraadbeheer gericht proces. Planning en
voortgangscntrole omvatten mede de verantwoording van bestede
materialen en uren. Deze interrelatie leidt er nu reeds toe, dat de
accountant zich een oordeel vormt over velerlei zaken buiten de
strikte financieel-economische verantwoording om.

10 — Het gebruik, dat door verschillende groepen belanghebbenden
van gepubliceerde gegevens wordt gemaakt, is evenmin strikt uit
elkaar te houden. De financiële pers toont bijvoorbeeld reeds in
toenemende mate belangstelling voor hetgeen in personeels-
15 tijdschriften wordt gepubliceerd.

— Financieel-economische gegevens krijgen als gevolg van de snelle
ontwikkelingen pas werkelijk betekenis wanneer tegelijkertijd
tevens achtergrondinformatie wordt geboden. Fraaie omzetten en
20 winsten zeggen niet veel als de orderportefeuille dunner wordt, er
stakingen dreigen of de opleiding van toekomstige topmensen in het
bedrijf wordt verwaarloosd.

De grote verwevenheid van allerlei processen en belangen leidt er
25 vaak toe dat verschillende informatiestromen moeten worden
samen gevoegd wil er een zinvol geheel te voorschijn komen. Het
kan echter ook zijn dat bepaalde soorten informatie speciaal moeten
worden uitgefilterd. Dit kunnen bijvoorbeeld financieel-
economische gegevens zijn voor direct financieel belanghebbenden.
30 Het geïsoleerd vaststellen van de volledigheid en de betrouwbaar-
heid van dergelijke gegevens zal in een steeds complexer wordende
wereld in toenemende mate op moeilijkheden stuiten.

Velen verwachten reeds nu van de accountant dat hij er voor zorgt
35 dat achtergrondinformatie tijdig in ruime kring beschikbaar is.
Momenteel wordt die wens voornamelijk gehoord in gevallen
van dreigende bedrijfssluiting. Er is hier duidelijk een ontwikkelings-
proces aan de gang, dat ongetwijfeld zal doorzetten.

40 Een argument voor de uitbreiding van de attestfunctie is ook, dat
het belang van tijdige en afdoende informatieverstrekking steeds
meer wordt ingezien. Als de accountant hier geen taak ziet, zullen
45 anderen zich er mee belasten, waarbij met name aan organisatie-
adviesbureaus valt te denken. De accountant moet dan goed beseffen
dat die anderen de financieel-economische informatieverstrekking
voor de direct financieel geïnteresseerden niet ongemoeid zullen
laten.

Voor een verbreding van de attestfunctie pleit voorts, dat dynamisch
50 ingestelde jongeren zich meer aangetrokken zullen voelen tot een

zich sterk ontwikkelend beroep met een duidelijk maatschappelijke inslag dan tot een beroep dat in de eerste plaats gericht is op de behartiging van de belangen van de formele eigenaren en opdrachtgevers.

0

Een verbreding van de accountantsfunctie past zeker in de historische ontwikkeling. Een taak waarmee de accountant zich in oorsprong bezig hield—het voeren van administraties—werd afgestoten.

5

Hiervoor kwam de (beperkte) controle- en adviesfunctie in de plaats. Limperg heeft het optreden ten behoeve van derden zelfs primair gesteld en deze stelling als uitgangspunt genomen voor beschouwingen over de functie van de accountant en de leer van de accountantscontrole. Waarom zou op deze weg niet kunnen worden voortgegaan? Dan kan de accountant wezenlijk vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer worden!

10

15

Argumenten voor handhaving van de huidige beperkte attestfunctie

Ondanks de opgesomde zwaarwegende argumenten voor verbreding van de accountantsfunctie, is het denkbaar dat een deel van de beroepsgenoten er afwijzend tegenover staat. Deze accountants zouden een beperkte attestfunctie kunnen blijven prefereren.

20

Beperkt namelijk in die zin, dat het om een vrij nauw gebied van financieel-economische informatie gaat, die voor een beperkte kring van direct financieel belanghebbenden bestemd is. Ook zou slechts opgetreden behoeven te worden voor organisaties voor welke het voorgeschreven of gebruikelijk is dat zij van de diensten van de accountant gebruik maken.

25

30

Voor een dergelijk standpunt zijn diverse argumenten aan te voeren.

Een bepaald zwaarwegend punt kan zijn, dat de thans verrichte werkzaamheden al zeer veel tijd en energie vergen. Nieuwe wetten en omstandigheden nopen reeds nu tot een nieuwe oriëntatie, terwijl men zich herhaaldelijk in een nieuwe materie moet inwerken (Wet op de Jaarrekening, veranderingen in het vennootschapsrecht en dergelijke). Gesteld zou kunnen worden, dat het niet redelijk lijkt de huidige taken en lasten belangrijk te verzwaren door het werkterrein te verleggen en verder uit te breiden.

35

40

Een argument is wellicht ook, dat menigeen zich op het huidige werkgebied thuis voelt omdat hij daar over ervaring en deskundigheid beschikt. Waarom zou men dan een terrein vol onzekerheden betreden? De informatiebehoefte zijn daar vaak onbepaald en ongedefinieerd en dat noodzaakt vanzelfsprekend tot experimenten om daarin te voorzien. Het beoordelen van andere niet-financiële informatie is niet eenvoudig wanneer de normen daar een grote marge van onzekerheid laten.

45

50

0 Gesteld zou voorts kunnen worden, dat de huidige opleiding –
zonder grote fundamentele wijzigingen – niet geschikt is voor de
brede attestfunctie. De opleiding vergt nu al meer tijd dan
redelijkerwijs verantwoord kan worden geacht.

5 Tevens zou kunnen worden opgeworpen, dat ook de meeste
buitenlandse accountants zich beperken tot financieel-economische
verslaggeving ten behoeve van de financieel direct belanghebbenden.
De toenemende wettelijke voorschriften benadrukken juist het
10 belang van dit deel van het accountantswerk. Is het haalbaar, dat in
een Europese gemeenschap de accountants met redelijke kans op
succes een bredere functie zouden kunnen uitoefenen?

15 Een gevoelsargument is tenslotte, dat het prettiger is te werken in
een omgeving waar men in de eerste plaats wordt gezien als degene
die het bestuur bijstaat. Dat kan een aangename taak zijn dan te
moeten optreden als neutraal begeleider van de informatievoor-
ziening, die eveneens andere belangengroepen van zijn
bevindingen op de hoogte zal moeten stellen.

20 Hoe zwaar iemand ook aan al deze argumenten zal tillen, het blijft
een kwestie van willen en kunnen. Niet alle accountants hoeven
zich trouwens met alle facetten van een ruimere beroepsuit-
oefening bezig te houden. Binnen één kantoor met gespecialiseerde,
25 verbijzonderde accountants kan wel degelijk een bredere beroeps-
uitoefening worden verwezenlijkt; breder dan in het buitenland
gebruikelijk of wettelijk is voorgeschreven.

Samenwerking in teams (interdisciplinaire bundelingen) zou
eveneens mogelijk moeten zijn.

30 In de opleiding moet dan natuurlijk de nodige differentiatie worden
aangebracht.

35 Dat de accountant zich als neutraal deskundige minder direct tot één
der partijen betrokken zal voelen hoeft niet te betekenen dat hij een
weinig constructieve, onzijdige instantie is geworden. Hij levert
immers een bijdrage tot de uiteindelijk door iedereen gewenste
situatie: een betere informatievoorziening die onmisbaar is voor een
leefbare maatschappij.

40 **Geen stilstand**

Overigens mag wel worden gesteld, dat, zelfs als geen gehoor wordt
gegeven aan de roep van de gemeenschap om grotere groepen
belanghebbenden te informeren over meer zaken dan van financieel-
45 economische aard, er ook dan geen stilstand zal zijn in de
ontwikkeling van het accountantsberoep.

Om te beginnen zal de accountant zich moeten aanpassen aan de
ontwikkelingen die de door hem waargenomen organisaties door-
maken. Hij zal van nieuwe mogelijkheden gebruik moeten maken
50 om zijn werk zo doelmatig mogelijk te doen.

Dit betekent onder meer dat de accountant zijn vaktechniek zal moeten aanpassen. In het bijzonder dient in dit verband gewezen te worden op het gebruik van statistische steekproeven en analytische technieken.

0

De accountant zal niet alleen het automatiseren van gegevensverwerkende processen moeten volgen, hij zal bij de opzet van het systeem moeten worden betrokken opdat hij kan beoordelen of er voldoende beveiligingen worden ingebouwd en of de noodzakelijke verificatoire handelingen niet worden bemoeilijkt.

5

10

Voorts zal de accountant moeten leren hoe hij zelf van de computer gebruik kan maken, voor het uitvoeren van verificatoire handelingen.

De accountant dient verder althans globaal vertrouwd te zijn met wiskundige, bedrijfseconomische modellen. Zo kan immers een beter inzicht worden verkregen in de bedrijfseconomische verhoudingen, welke van invloed zijn bij de opstelling van de financiële jaarrekening. De wijze, waarop het voorraadbeheer wordt gevoerd, kan bijvoorbeeld directe invloed hebben op de waardering van de voorraden op de balans. Op overeenkomstige wijze kan een verband worden gelegd tussen de beschikbare capaciteit in een bedrijf, de doorlooptijd van de orders en de schommelingen in de behoefte aan capaciteit enerzijds, en de normaal te achten bezettingsgraad anderzijds. Deze normale bezetting is van belang voor de verrekening van de capaciteitskosten en daarmee voor de bepaling van kostprijzen en voor de balanswaardering van orders in bewerking. Hoe de accountant nu ook zijn functie ziet, hij zal meer toekomstgericht moeten leren denken. Het gaat er niet alleen om dat de waardering van de materiële activa op de balans sterk afhankelijk is van de toekomstverwachtingen. Er zal ook een streven zijn om immateriële activa – zoals onderzoek en ontwikkeling, investeringen in opleiding van personeel – te activeren. Bij de waardering van dergelijke „bezittingen” is de toekomstverwachting van groot belang.

15

20

25

30

35

Deze reeks punten toont al indringend aan dat er van stilstand in het accountantsberoep geen sprake is. De lijst is echter nog niet ten einde. Zo valt te wijzen op de noodzaak om gebruiken en normen, die bij het opstellen van financiële jaarrekeningen worden gebruikt, eens te gaan inventariseren en te uniformeren. Het vroeger gehanteerde begrip „goed koopmansgebruik” (te vergelijken met het Amerikaanse: „generally accepted accounting principles”) is weliswaar verdwenen. Het nieuwe uitgangspunt, gebaseerd op de begrippen „getrouw en stelselmatig” en „normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd” kan echter ook op vele wijzen worden uitgelegd.

40

45

Er is dus geen eind gemaakt aan de grote verscheidenheid in mogelijkheden bij het waarderen van activa en passiva, bij de bepaling van resultaten en de uiteindelijke presentatie van de cijfers.

50

0 Accountants, die hun taak beperkt willen houden, zullen er overigens
terdege rekening mee moeten houden dat er behoefte komt aan een
onafhankelijk oordeel over de juistheid of althans de aanvaardbaarheid
5 van tussentijdse cijfers en zelfs van te publiceren prognoses. Vele
ontwikkelingen voltrekken zich immers zo snel dat er op veel grotere
schaal en in ruimere mate tussentijds moet worden verteld wat er
aan de hand is. Dit zal zeker consequenties hebben voor de
accountant.

10 Wat de te publiceren prognoses betreft, is het evident, dat de mate
waarin zekerheid kan worden geboden noodzakelijkerwijs beperkt
is. Dit neemt niet weg, dat er in toenemende mate behoefte zal
bestaan aan een oordeel. Als het redelijk is dat de directie intern
opdracht geeft tot het opstellen van prognoses en budgetten valt
15 niet in te zien waarom buitenstaanders-belanghebbenden geen
recht zouden hebben een samenvatting van de belangrijke facetten
daarvan te ontvangen. De „behoudende” accountant zal ook
moeten overwegen of hij zijn attest niet mede ten nutte kan maken
van andere groepen dan die waarmee hij direct te maken heeft. Hij
neemt tijdens zijn werkzaamheden veel waar en zou hierover zonder
20 extra arbeid kunnen rapporteren aan overheid of publiekrechtelijke
instanties. Hij kan dan vermijden dat deze instanties eigen
accountantsdiensten oprichten en vervolgens ten dele dubbel werk
gaan doen, waarbij zij de gecontroleerde organisaties meer lastig
vallen dan nodig was geweest.

25 Aannemende dat de gecontroleerde organisaties niet van plan zijn
zich aan geldige regels te onttrekken, valt niet in te zien waarom
accountants niet meer dan nu bereid zouden moeten zijn te
controleren of aan verscheidene wettelijke bepalingen wordt voldaan.
Met name valt te denken aan: ondernemingsrecht, fiscaal recht,
30 sociale wetgeving, fusiecode. Dat bij een dergelijke taakvervulling
de relatie met de opdrachtgever misschien wel eens minder plezierig
wordt en mogelijk zelfs zou kunnen worden geschaad, mag nauwelijks
een argument zijn.

35 Wanneer de accountant zich met recht van spreken vertrouwens-
man van het maatschappelijk verkeer wil noemen, kan hij geen
„neen” zeggen tegen de geschetste ontwikkeling,

Dilemma

40 De groeiende behoeften aan meer en betere informatie schept
zeker een spanningsveld tussen de diensten die de accountant biedt en
de verwachtingen die de gemeenschap van hem koestert. Dat zal nog
beter te merken zijn wanneer meer buitenstaanders menen dat de
45 accountant een te geringe rol in het maatschappelijk verkeer speelt
en hogere eisen aan hem zullen stellen.

Op die spanning kan op drie manieren gereageerd worden. Net doen
of er niets aan de hand is en gewoon doorgaan op de oude voet.
50 Proberen of vanuit de huidige functie enkele nieuwe ontwikkelingen

kunnen worden gevolgd. Het over een andere boeg gooien en de uitdaging aanvaarden. 0

Het eerste alternatief zal niemand ernstig ter discussie willen stellen. Dan zou slechts een beroep overblijven dat free-wheelt op de goede afduw die eens door Limperg is gegeven. De maatschappelijke functie van de accountant wordt dan dermate uitgehold, dat zij nog slechts blijft bestaan bij de gratie van een stelsel van wettelijke maatregelen, die de inschakeling van de accountant ergens nog wel verplicht. Dit alternatief komt eigenlijk neer op het nalaten van iedere keus. In zekere zin is niet-kiezen ook een keus: men laat het aan het lot over waar men terecht komt. 5
10

Het is daarom beter de twee andere alternatieven te bezien. Tussen die beide zal een bewuste keus moeten worden gemaakt. Het eerste wat men zich dan mag afvragen is, of er wel twee gelijkwaardige alternatieven naast elkaar zijn gezet. Is het zinnig de huidige functie aangevuld met enkele nieuwe elementen zo maar als keuzemogelijkheid te plaatsen naast een accountantsfunctie die helemaal is afgestemd op de behoefte van het maatschappelijk verkeer? Mag degene die voor een min of meer aangeklede huidige functie kiest wel verwachten dat deze zijn bestaansrecht houdt wanneer de maatschappij steeds complexer wordt en de informatieproblemen navenant in tal en last toenemen? Het is helemaal niet ondenkbaar dat de accountant dan steeds afhankelijker wordt van al die specialisten die hij niet in zijn organisatie wilde opnemen, waarmee hij zich niet gewend heeft samen te werken. Dit dilemma dringt steeds meer op. Er zal snel, zeer snel, moeten worden bekeken hoe dit netelige probleem moet worden opgelost. De tijd dringt! 15
20
25

Een bredere functie

 30

Wanneer voor een verbreding van de attestfunctie wordt gekozen, heeft dit zeer belangrijke wijzigingen in de aard der werkzaamheden tot gevolg. Daarop wordt hieronder verder ingegaan, waarbij gedacht mag worden dat dergelijke nieuwe werkzaamheden ten dele ook aan de orde komen indien wordt gekozen voor een minder vergaande aanpassing van de huidige attestfunctie. 35

- intern zal de accountant zich veel intensiever moeten bezig houden met het gegevens-verwerkende proces dan nodig is om alleen maar te verzekeren dat de financiële administratie correct wordt gevoerd en betrouwbare financiële gegevens tijdig beschikbaar komen. 40
- Hij zal zich rekenschap moeten geven van velerlei vraagstukken. Zowel van die welke voor de organisatie intern van belang zijn (bijv. personeelsopbouw en kadertraining, ontwikkeling van produkten en markten) als van die welke betrekking hebben op de relatie met derden (marktpositie, relatie met leveranciers en dergelijke). 45
50

0 — Hij zal zich moeten afvragen aan welke informatie intern
behoefte zal bestaan om tot verantwoorde beslissingen te komen.
Verder valt te bekijken in hoeverre uit kostenoverwegingen aan
5 deze informatiebehoefte kan worden voldaan.

5 Wanneer de accountant zijn attestfunctie ruimer ziet, zullen tal van
belanghebbenden of belangstellenden, die nu als derden worden
gezien, kunnen profiteren van extra informatie die tevens begrijpelijk
kan zijn.

10 In deze functie kan de accountant onder meer adviseren dat de
jaarlijkse verslaggeving van een bedrijf of instelling wordt
uitgebreid met gegevens die voor grote groepen in de samenleving
van belang zijn. Op die manier kan verantwoording worden afgelegd
15 over de bijdrage die tot het maatschappelijk welzijn is geleverd.

Punten die onder meer ter sprake kunnen komen zijn:

- de genomen of eventueel nagelaten maatregelen tot omscholing
van werknemers
- 20 — het al dan niet actie ondernemen tegen milieu-verontreiniging
- de aanpassing van produkten aan nieuwe eisen en mogelijkheden
- de noodzaak van nieuwe investeringen. Wordt die onderkend en
welke actie is al ondernomen?
- 25 — de mate waarin aan wettelijke bepalingen wordt voldaan. Daarbij
valt te denken aan ondernemingsrecht, belastingwetten, sociale
bepalingen, wetten op corruptie, fusiecode.

30 De jaarlijkse verslaggeving zou ook kunnen worden aangevuld met
gegevens over de „waarde” van de in de betrokken organisatie
werkzame personen (human resource accounting).
Het personeel is immers een wezenlijk element van een bedrijf. Er
zou tenminste kunnen worden opgegeven welke bedragen er zijn
uitgegeven voor het aantrekken, opleiden en inwerken van nieuwe
medewerkers. Ook de kosten die zijn gemaakt om tot een goede
35 personele samenwerking te komen dienen te worden gemeld,
terwijl tevens de eventuele afschrijvingen in deze sector vermeldens-
waard zijn.

40 De tijd is aangebroken om zich de grote waarde van het potentieel
aan menselijke arbeidskracht bewust te worden. Er hoeft slechts
naar accountantskantoren te worden gekeken om te ontdekken, dat
de waarde, die in mensen is vastgelegd, ver uitgaat boven de
bedragen die in materiële activa zijn gestoken. Toevoegingen aan die
waarde, investeringen in die personeelssector dienen openlijk te
45 worden gesignaleerd. Dit is niet alleen iets voor professionele
voetbalclubs.

50 De jaarlijkse verslaggeving zou voorts vergezeld moeten gaan van
begrotingen en andere uitspraken over de toekomst. De accountant
die dergelijke informatie met een attest wil begeleiden geeft daarin

een oordeel over het systeem dat is gevolgd om tot de gemelde prognoses te komen. 0

Er is ook een mening te geven over de toegepaste grondslagen bij de waardering en bij de bepaling van een verwacht resultaat. In het attest kan tevens worden ingegaan op de volledigheid van de gemaakte veronderstellingen en het gewicht dat eraan kan worden gehecht. 5

Verder valt te denken aan attesten bij informatie aan speciale groepen belanghebbenden. Enkele terreinen zijn hier gemakkelijk te geven: 10

— de zorg voor een juiste verslaggeving aan de ondernemingsraad, zodat deze beter kan functioneren 15

— de verzekering dat bij statistische onderzoeken en bij databanken de privacy van de betrokkenen is gewaarborgd

— speciaal daartoe aan te wijzen instanties kunnen worden gewaarschuwd bij dreigende calamiteiten

Hier valt te denken aan bedrijfssluiting, faillissement, maar ook aan het overtreden van milieuvorschriften. 20

Bij deze functie ten opzichte van derden gaat het er steeds om te zorgen dat degenen die over informatie beschikken andere belanghebbenden tijdig op een begrijpelijke wijze al die gegevens verstrekken, welke die anderen op een gegeven moment nodig hebben. Het ligt voor de hand dat zich bij de uitoefening van deze taak interpretatieverschillen zullen voordoen tussen accountant en opdrachtgever en zelfs tussen accountants onderling. Dit hoeft echter bij voorhand geen belemmering te zijn om naar een optimale informatieverstrekking te streven. 25
30

Management-audit

In bovenstaande alinea's zijn geruisloos verschillende elementen van management-audit – het beoordelen van structuren en procedures gehanteerd bij de leiding van organisaties – aan de orde gekomen. Management-audit is in vakkringen een nogal omstreden begrip waaronder vaak verschillende zaken worden verstaan. Vele discussies over dit onderwerp zijn dan ook terug te voeren tot verschillende uitgangspunten. 35
40

Dat de management-audit in het voorgaande toch hier en daar kon opduiken zonder dat dit begrip uitdrukkelijk behoefde te worden gebruikt, komt mede omdat eigenlijk in de huidige accountantsfunctie reeds verschillende elementen van management-audit aanwezig zijn. 45

Al eerder is gesteld dat de algemene wens om beter en verdergaand geïnformeerd te worden nauw verband houdt met het feit dat in het verleden behaalde resultaten steeds minder maatgevend zijn voor 50

0 toekomstverwachtingen. Hoe vaak en hoe snel ook informatie over
het verleden wordt verstrekt, het blijft een praten achteraf. Het gaat
„slechts” om resultaten waaraan eerder een bepaalde besluitvorming
5 ten grondslag heeft gelegen. Vandaar dat steeds meer de mening
postvat, dat het van veel essentiëler belang is over het proces van
besluitvorming te worden ingelicht. Dit besluitvormingsproces
zelf is veel meer bepalend voor de toekomst.

Het valt niet in te zien hoe een accountant zinvol verklaringen wil
10 blijven afleggen wanneer hij niet meer aandacht gaat schenken aan
de management-audit, dat wil zeggen aan andere elementen die mede
bepalend zijn voor de toekomst van een organisatie.

Daarbij dient dan beseft te worden dat het niet op de weg van de
15 accountant ligt de juistheid van ondernemingsbeslissingen zelf te
beoordelen. Wel zal hij een bijdrage moeten leveren aan en een
oordeel moeten uitspreken over de informatie, die bij het nemen
van beleidsbeslissingen een rol speelt en er voor moeten zorgen dat
20 alle belanghebbenden op hun beurt van de essentie van deze
informatie op de hoogte worden gesteld, opdat zij mede in staat
worden gesteld een oordeel over deze beslissingen te vormen.

25

30

35

40

45

50

Hoofdstuk 7

0

De accountant, morgen? Advies en dienstverlening

5

De natuurlijke adviesarbeid

Na de aandacht die is besteed aan de toekomstige attestfunctie wordt het tijd de andere functies van de accountant te bezien. Hij geeft immers ook adviezen en verleent nog verdere diensten. De arbeid van de accountant mondt in laatste instantie uit in een oordeel over de juistheid en volledigheid van de verslaggeving naar buiten. Dit oordeel berust op de uitkomst van zijn werkzaamheden als deskundige en impliceert – voorzover daartoe aanleiding is – een advies tot het treffen van bepaalde maatregelen. Aan het oordeel van een niet ter zake deskundige is geen behoefte; en een oordeel van een deskundige zonder aanwijzing van mogelijkheden tot verbetering is zinloos.

10

15

Men heeft wel eens de neiging dit te vergeten doordat men alleen let op het uiteindelijke, schriftelijk afgegeven oordeel. Aan de uitspraak dat de vervaardigde opstellingen een juist beeld geven is echter wel het een en ander voorafgegaan.

20

Als men daarmee rekening houdt zal het duidelijk zijn, dat oordeel, deskundigheid en advies hand in hand gaan, dat het ene niet los te denken is van het andere. In dit verband zou van een natuurlijke adviesarbeid van de accountant gesproken kunnen worden, namelijk die adviserende arbeid welke direct samenhangt met de overige werkzaamheden die voor het vervullen van de attestfunctie noodzakelijk zijn.

25

30

Het is duidelijk, dat de uitoefening van die functie verschillen kan vertonen afhankelijk van de personen of groepen tot wie men zich richt. Het kan een beduidend verschil maken of de belangen van de opdrachtgever prevaleren of dat de accountant zich primair richt op de belangen van de gemeenschap, van het maatschappelijk verkeer. Het is even vanzelfsprekend dat de omvang van de attestfunctie van invloed is op de adviezen die de accountant in verband hiermee geeft. De persoonlijke geaardheid en de belangstellingssfeer van de accountant spelen natuurlijk eveneens een grote rol. Die geaardheid kan net zo goed tot een beperking als tot een uitbreiding van zijn adviezen leiden. Dit adviespakket dat de accountant aanbiedt wordt wel eens het verplichte adviespakket genoemd. Het lijkt echter beter van een natuurlijk advies te spreken, omdat dit ruimere begrip goed uitdrukt dat het om een logisch uitvloeisel gaat van de uitgeoefende attestfunctie.

35

40

45

Wanneer het bij de attestfunctie in de eerste plaats om de belangen van de opdrachtgever gaat, dan zal de natuurlijke adviesarbeid

50

- 0 die daarop volgt, met name betrekking hebben op:
- het terrein waarop al onderzoek heeft plaats gevonden, te weten de financiële zaken. Er kunnen adviezen worden gegeven met betrekking tot de financiering, tot fiscale aangelegenheden en
 - 5 dergelijke;
 - het object van onderzoek, adviezen voortvloeiende uit het onderzoek naar de betrouwbaarheid van de informatie, dat tevens resulteert in een beoordeling van de inrichting en de doelmatigheid van het informatieverwerkend systeem;
 - 10 — het uiteindelijke resultaat, te weten de financiële jaarrekening. De accountant kan adviseren ten aanzien van de wenselijke of voorgeschreven presentatie;
 - de theoretische grondslagen van de waarderingsproblematiek.

15 Het kan ook zijn, dat de accountant bij de uitoefening van zijn attest-functie primair rekening heeft te houden met het maatschappelijk belang. Met name om er voor te zorgen dat er intern en extern voldoende informatie beschikbaar zal zijn. De natuurlijke advies-arbeid verandert dan van aard.

- 20 — Zij wordt dan gericht op een veel groter aantal organisatie-vraagstukken en hun onderlinge samenhang. Er valt hulp te bieden bij een voortdurende verbetering van de vraagstelling en van de organisatie van de onderlinge samenwerking.
- 25 Ook bij de onderkenning van achterliggende problemen kan steun worden geboden.
- Er is bemoeienis nodig met het gehele gegevensverzamelende en -verwerkende proces. Zo kan er worden geadviseerd hoe het informatiesysteem in grote lijnen dient te worden opgezet.
 - 30 — Er is overleg nodig met vertegenwoordigers van verschillende sectoren van de organisatie. Gezamenlijk zullen de informatie-behoefte moeten worden onderkend en worden gepreciseerd.

Andere advieswerkzaamheden

35 In het algemeen mag wel worden gezegd, dat overal steeds meer behoefte ontstaat om deskundigen advies te vragen. Hoe kan het anders: bij een toenemende specialisatie moet men zich steeds meer op de steun van specialisten verlaten. Zouden allerlei organi-

40 saties zelf volledig willen bijblijven, dan zouden zij moeten beschikken over een leger van specialisten, dat behalve op een gedegen kennis ook op een gedegen ervaring kan bogen. Wanneer een organisatie al deze mensen in eigen dienst zou willen hebben, zou dit een kostbare zaak zijn. Alleen industriële giganten kunnen

45 al deze specialistische kennis binnen de eigen organisatie optimaal aanwenden en hen in de gelegenheid stellen een uitgebreide en gevarieerde ervaring op te doen. De ondernemingen echter, die niet tot deze mammoets gerekend kunnen worden, zullen steeds meer buitenstaanders als adviseur aantrekken. Als nevenvoordeel

50 kan worden genoemd, dat het werk van derden nogal eens hoger

wordt gewaardeerd, zwaarder wordt aangeslagen, dan dat van interne adviseurs. Het zijn vaak de vreemde ogen die dwingen. 0

Hoewel het misschien overbodig lijkt, is het wellicht toch verstandig hier op te merken dat de geschetste ontwikkeling helemaal niet tot een inschrompeling van de interne adviesactiviteiten hoeft te leiden. Vermoedelijk nemen die ook in belangrijke mate toe. 5

Resumerend kan worden gezegd, dat de laatste tientallen jaren steeds meer een beroep op derden wordt gedaan om van advies te dienen. Die behoeften nemen ook nu nog duidelijk toe. Een deel van de vraag om advies kan betrekkelijk eenvoudig door accountants worden bevredigd omdat er een verwantschap is met het natuurlijke adviesgebied dat zij reeds bestrijken. Zo kunnen adviezen ten aanzien van de betrouwbaarheid van de administratie uitgroeien tot adviezen over de doelmatigheid daarvan. Zo kunnen vanzelfsprekende adviezen ten aanzien van het gebruik van eenvoudige hulpmiddelen in de administratie geleidelijk overgaan in – minder vanzelfsprekende – adviezen over het gebruik van computers. Adviezen over waarderingen groeien zo uit tot adviezen over de opzet van systemen van kostprijsberekening, met inbegrip van alle daarbij behorende overzichten. Hulp bij het opstellen van prognoses over de financiële resultaten kan leiden tot een bemoeienis met budgetteringssystemen. 10 15 20 25

Ofschoon de grens met het natuurlijke adviesterrein niet duidelijk is aan te geven, kan toch worden gezegd, dat de accountant ook nieuwe gebieden zal betreden. Hij gaat doordringen op het werkterrein van andere specialisten-adviseurs. Hij komt op het gebied van technische computerdeskundigen, van adviseurs voor de organisatie van de produktie, van adviseurs voor algemene organisatievraagstukken, kortom op allerlei terreinen waar hij vroeger ver vanaf stond. 30

Het is natuurlijk goed zich af te vragen in hoeverre het aanbevelenswaardig en aanvaardbaar is, dat de accountant dergelijke additionele adviesarbeid gaat verrichten. Het is ook goed te proberen te bepalen waar de grenzen van deze activiteiten zullen liggen. Iedereen die zich in deze kwestie verdiept, zal merken dat de grenzen verschillen al naar gelang het uitgangspunt dat wordt gekozen. Ook hier blijkt de primaire doelstelling voor een groot deel bepalend voor de aard der werkzaamheden. 35 40

Oprachtgevers vinden het overigens vaak prettig te werken met een instelling die een volledig dienstenpakket kan presenteren. Dit is heel wat gemakkelijker dan dat de opdrachtgever zelf uit tal van specialisten een keus moet maken en hun activiteiten moet coördineren. De accountant heeft wat dit betreft een zekere voor-sprong. Hij komt reeds continu bij een bedrijf binnen. Dit kan een goed startpunt zijn voor extra dienstverlening. 45 50

0 Daar komt nog bij, dat er nu reeds een duidelijke verwevenheid,
een opvallende interrelatie is tussen de verschillende behoeften
aan attesten, verklaringen, adviezen en diensten. Die behoeften
5 spruiten vaak voort uit dezelfde informatiegebieden. Dikwijls
overlappen die informatiegebieden elkaar weer voor een groot
deel, terwijl de te hulp geroepen deskundigen elkaars werkzaam-
heden eveneens ten dele dupliceren. Wat ligt meer voor de hand
dan te streven naar een integrale aanpak van de gezamenlijke
10 problemen. Zo kunnen allerlei adviezen beter op elkaar worden
afgestemd. Op die manier kan het beste totaalresultaat uit de
bus komen.

Al deze overwegingen leiden tot de slotsom, dat het doelmatig is
15 zo veel mogelijk diensten binnen één samenwerkingsverband aan
te bieden. Indien een accountant er ook zo over zou denken, kan
dit leiden tot een belangrijke uitbreiding van de adviespraktijk.
Hij zal dan zijn huidige praktijk moeten uitbouwen tot een groot
kantoor waarin deskundigen van velerlei disciplines samenwerken.

20 Voor een samenwerking in een dergelijk vrij groot verband pleiten
meer factoren dan de reeds genoemde. De accountant werkt namelijk
in een kennisindustrie. Het verwerven, toepassen en doorgeven
van kennis is zijn dagelijks werk.

Het blijkt nu dat de methoden die daarbij worden gebruikt voor
25 elk vrij beroep praktisch gelijk zijn. Dat opent dus vele mogelijk-
heden voor kennismanagers die hun werkterrein willen spreiden
en op parallele gebieden actief willen zijn. Het blijft naast dit alles
een feit, dat de noodzakelijke hoge investeringen in opleiding en
training van mensen, in de kantoororganisatie en in kostbare
30 hulpmiddelen zoals computers, tot grotere samenwerkingsverban-
den zullen leiden.

De in die richting te verwachten ontwikkelingen kennen van-
zelfsprekend ook hun eigen grenzen. Zo valt te denken aan de
35 organiseerbaarheid van dergelijke samenwerkingsverbanden.
Zullen de accountants zich wel voldoende betrokken voelen bij deze
voor hen nieuwe adviesgebieden? Een dergelijke affiniteit is immers
nodig om de bereidheid op te brengen vele moeilijkheden aan te
durven, een uitgebreide adviespraktijk op te zetten en geheel in
40 de eigen organisatie in te bouwen. Ontbreekt die bereidheid, of
is het organisatietalent onvoldoende om tot een goede samen-
werking met andere specialisten te komen, dan heeft het weinig
zin de verderliggende adviesterreinen te betreden.

Een logische begrenzing van een samenwerkingsverband wordt
45 ook gesteld door het gevaar de onafhankelijkheid te verliezen.
De grenzen liggen hier aanmerkelijk nauwer voor de accountant
die bij de uitoefening van zijn functie primair uitgaat van de belangen
van het maatschappelijk verkeer, dan voor de accountant die zich
allereerst richt op de belangen van de opdrachtgever. Vooral de
50 eerstgenoemde accountant moet tot iedere prijs vermijden dat

welke interne o externe instantie of persoon ook, zijn relatie tot zijn opdrachtgever als voorwendsel zou kunnen hanteren om hem vooringenomenheid en gebrek aan neutraliteit te verwijten. 0

Welke richting kiezen? 5

In de voorgaande hoofdstukken is getracht in hoofdlijnen aan te geven welke nieuwe uitgangspunten en welke nieuwe mogelijkheden er voor de accountant zijn. Het gaat erom te kiezen tussen de functie van neutraal informatiebegeleider, de vertrouwensman van de potentiële informatiegebruiker, en de huidige functie, zij het dat deze dan enigermate zal moeten worden aangepast aan de gewijzigde omstandigheden en de vele nieuwe ontwikkelingen. 10

Het is echter niet noodzakelijk dat alle accountants dezelfde keuze doen. Het moet alle beroepsgenoten volledig vrij staan die weg te gaan die hen het beste voorkomt, die hen het beste ligt. 15

Wie deze redenering beaamt, zal het volkomen aanvaardbaar vinden dat de beroepsreglementering dan een flexibel karakter moet krijgen. De reglementen zullen geen onvermijdelijke hinderpalen mogen zijn op de weg naar een vrije ontplooiing van het beroep. 20

Het is ook om een andere reden van belang dat de beroepsregels soepel moeten zijn en desgewenst vlot moeten kunnen worden aangepast aan nieuwe omstandigheden. Want welke keuze een accountant ook doet, het zal altijd een voorlopige zijn. 25

Hij zal in een versneld veranderende wereld steeds opnieuw zijn positie en zijn functie moeten bepalen. Hij zal daarom zijn aanpassings- en incasseringsvermogen dienen te vergroten. De beroepsreglementering mag hem daarbij niet hinderen. 30

Hier is te meer reden voor omdat de bewust werkende accountant ook bewust zijn maatschappelijke omgeving zal willen beïnvloeden.

Deze opvatting leidt vanzelf naar het volgende hoofdstuk waarin verscheidene maatregelen zullen worden besproken die op korte termijn nodig zijn om beter voorbereid de toekomst tegemoet te zien. 35

40

45

50

0 **Hoofdstuk 8**

5 **Op korte termijn te nemen maatregelen**

De toekomst komt sneller over ons heen dan wij ons wel eens realiseren. Wil het accountantsberoep de daarin gelegen uitdaging aanvaarden of niet? Alle beroepsgenoten zullen wel van mening zijn dat de accountant de versnelde ontwikkelingen minstens moet
10 bijhouden. De vraag rijst of de maatschappij niet verwacht dat het accountantsberoep op de ontwikkeling vooruit loopt.

De tijd staat niet toe over het voor en tegen van de te nemen maatregelen langdurig te wikken en te wegen. Wil de accountants-
15 stand in haar geheel in staat zijn vóór het einde van de jaren zeventig de beschreven verbrede en verdiepte functie te vervullen, dan is een snelle en energieke aanpak van een aantal problemen op korte termijn geboden. Bij de bespreking daarvan wordt uitgegaan van een klein aantal primaire voorwaarden, te weten:

- 20 — de wil van de betrokkenen
- een adequate opleiding
- een passende structuur van wettelijke en andere regelingen.

25 **Discussie op gang brengen**

Wat het eerste – de wil van de betrokkenen – betreft, het is zeker niet nodig dat alle beroepsgenoten morgen alle maatregelen gaan treffen om overmorgen een verderstreckende functie te
30 vervullen. Dit zou niet alleen ondoelmatig maar zelfs onmogelijk zijn. Het is niet reëel een dergelijke snelle omschakeling te verwachten. Wel is duidelijk dat tenminste een redelijk aantal collega's bereid zal moeten zijn zich mentaal en qua scholing op de vervulling van een verder strekkende functie in te stellen,
35 wil van een ontwikkeling in de hiervoor aangeduide zin sprake zijn. De bewustwording te dien aanzien en de discussie daarover moeten zowel bij de accountantskantoren als binnen de organisatorische verbanden van het Nivra en de studenten-organisaties worden gestimuleerd.

40 **Aanpassing accountantskantoren**

Het reële en bewuste streven naar een functieverbreiding zal voorts tot uiting moeten komen in de bereidheid intern andere
45 organisatievormen tot stand te brengen, die minder de hiërarchie en het elitaire karakter van gediplomeerden ten opzichte van niet-gediplomeerden en van meer ervarenen ten opzichte van minder ervarenen tot uitdrukking brengen. Vele nieuwe ontwikkelingen zullen van de jongeren moeten komen
50 zodat aan hun gedachten relatief veel aandacht moet worden besteed.

Vertegenwoordigers van andere disciplines en andere denk-richtingen zullen ook de gelegenheid moeten krijgen de groei naar een nieuwe situatie te stimuleren. 0

Aan hen moet de gelegenheid worden geboden een geheel gelijkwaardige rol te spelen als de oudere, ervaren beroepsbeoefenaren. Zij mogen niet gedwongen worden zich te beperken tot het doen van aanbevelingen als specialist op een nevengebied. 5

Er zal bij de uitvoering van opdrachten geleerd moeten worden tot samenwerking te komen tussen vertegenwoordigers van verschillende denkrichting en discipline. Daarbij zal bereidheid moeten bestaan te komen tot een gezamenlijk eindoordeel terwijl de daarover te verstrekken mededelingen moeten kunnen worden gedaan onder leiding van de meest gereede personen en met instemming van alle medewerkers. In de toekomst zal moeten worden gewerkt in groepen die van object tot object een andere samenstelling kunnen hebben. Ook zal er bereidheid moeten zijn om participierend te werken, dat wil zeggen samen met vertegenwoordigers van de opdrachtgever onderzoek te verrichten en van de resultaten daarvan mededeling te doen. 10
15
20

De accountant zal bereid moeten zijn te erkennen dat de persoonlijke verantwoordelijkheden dan niet zuiver af te perken zijn, hetgeen er ondermeer toe zal leiden dat oordelen alleen door een kantoor als zodanig worden uitgesproken. Dat is echter onvermijdelijk om tot resultaten te geraken. 25

Opheffing belemmeringen

Beroepsgenoten, die bewust de weg naar een verdere ontwikkeling willen inslaan en bereid zijn intern alle daartoe benodigde organisatorische maatregelen te treffen, mogen in hun ontwikkeling niet door wettelijke bepalingen en zeker niet door regels van hun beroepsorganisatie worden belemmerd. De beroepsorganisatie dient eerder te stimuleren dan af te remmen; eerder mogelijkheden te verkennen en op mogelijke wegen te wijzen dan bezwaren te uiten. De beroepsorganisatie zal nieuwe ideeën dienen te bevorderen en deze niet mogen reserveren voor een kleine kring van ervaren vakgenoten die langzaam tot een gerijpt oordeel komen. Voor de interesse van de anderen is dit dodelijk. 30
35
40

Om te beginnen zal gewerkt moeten worden aan het opheffen van alle belemmeringen die samenwerking of associatie met vertegenwoordigers van andere disciplines in de weg staan. 40

Begrijpelijkerwijs zal het certificeren van de financieel-economische paragraaf van toekomstige jaarrekeningen vooralsnog aan daartoe bevoegde „register”accountants voorbehouden moeten blijven. 45

Dit hoeft evenwel geenszins te beletten dat juristen, organisatie-deskundigen en dergelijke een geheel gelijke positie innemen en zich in dezelfde mate verantwoordelijk kunnen voelen voor de verrichte onderzoekingen en de op grond daarvan uitgebrachte 50

0 oordelen en adviezen als hun associé's-registeraccountants.
Beroepsregels die duidelijk betrekking hebben op de certificerende
arbeid (bijv. elke mededeling in de beroepsuitoefening is een
5 verklaring) kunnen voor niet-certificerende associé's buiten
toepassing blijven.

De moeilijkheden welke dreigen doordat beoefenaren van
verschillende beroepen onder verschillende tuchtrechterlijke
bepalingen vallen, kunnen worden opgelost door een uniform
10 tuchtrecht te bevorderen. De uitvoering kan worden opgedragen
aan de publieke rechter, met bijstand van door de verschillende
beroepsorganisaties aan te wijzen deskundigen.

15 Samenwerking hoeft niet noodzakelijk de vorm van een maatschap
aan te nemen. In de hoofdstukken 6 en 7 is er op gewezen dat de
mogelijkheden om tot geïntegreerde oordelen te geraken ten aanzien
van verschillende combinaties van disciplines uiteenlopen en dat er
een grens – weliswaar niet nauwkeurig te bepalen en niet voor alle
20 tijden en gevallen gelijk – is gesteld aan een organiseerbare
samenwerking.

Het kan daarom gewenst zijn bepaalde soorten werkzaamheden in
één organisatie samen te bundelen en voor andere soorten werk-
zaamheden nauwe verbindingen tussen zelfstandige organisaties
25 na te streven.

Alle samenwerkingsvormen met vertegenwoordigers van alle
disciplines zouden in beginsel toelaatbaar dienen te zijn. Tevens
zou het mogelijk moeten zijn naar buiten kennis te geven van het
30 pakket aan diensten dat men bereid en in staat is zelfstandig of in
combinatie met anderen te leveren.

Men mag van een combinatie van accountants, die allen een opleiding
van 10-12 jaar achter de rug hebben en gemiddeld zeker over
35 10 jaar ervaring beschikken, echt wel verwachten dat zij zelf op
verantwoorde wijze kunnen uitmaken met wie zij willen samen-
werken en de organisatorische en juridische vorm die zij daartoe
willen kiezen. Bemoeienis in detail hiermee door de beroeps-
organisatie kan slechts als bedilzucht worden betiteld.
40 Dit hoeft niet uit te sluiten dat er enkele richtinggevende bepalingen
tot stand komen of dat de verplichting wordt geschapen samen-
werkingsvormen te melden en de mening van een beroepsorgaan
te vragen zonder dat de totstandkoming van de samenwerking
daardoor zou worden belet. De juridische vorm waarin de beroeps-
45 uitoefening plaatsvindt dient buiten beschouwing te blijven. Het
zou voldoende zijn als zou worden bepaald dat bij beroeps-
uitoefening in NV-vorm de aandelen alleen bezit van de samen-
werkende beroepsgenoten mogen zijn; dit om de invloed van
derden, die mogelijk andere belangen hebben, uit te schakelen.
50

Opleiding aanpassen

0

Het Nivra kan de ontwikkeling van het beroep stimuleren via haar invloed op de opleiding. Die opleiding is thans te eenzijdig en te uniform. Zij vergt een te groot aantal jaren en sluit toch nog te vroeg af omdat verdere scholing – onvermijdelijk nodig bij de dynamische ontwikkelingen – nagenoeg geheel wordt overgelaten aan het initiatief van de individuele beroepsbeoefenaren.

5

Pogingen tot herstructurering hebben tot nu toe niet veel meer opgeleverd dan het aanbrengen van enkele ondergeschikte aanpassingen terwijl het nodig zou zijn aandacht te schenken aan veel verderstrekkende maatregelen. Het is onder meer wenselijk dat:

10

— Er een theoretische basisstudie komt, die niet meer dan ca. 50% van de opleidingstijd in beslag neemt en die zich concentreert op bedrijfseconomie (ook vooral kwantitatief inclusief de daarvoor benodigde wiskundige kennis), beheersingstechnieken en organisatie (waaronder administratieve organisatie en automatisering) en daarnaast aandacht schenkt aan de beginselen van privaatrecht en fiscaal recht.

15

20

Overwogen dient te worden dit deel van de studie geheel via de Universiteiten/Hogescholen te leiden, waar aansluiting zou moeten worden gezocht bij de – nog in ontwikkeling zijnde – bedrijfskundige opleidingen. Zodoende kan gebruik worden gemaakt van aldaar bestaande voorzieningen en faciliteiten. Zo het al nodig zou zijn dat accountants hun eigen opleiding grotendeels zelf bekostigen (een vrij unieke situatie!) dan kan dit beperkt blijven tot datgene dat specifiek voor het beroep van belang is.

25

30

— De mogelijkheid wordt geschapen tot een zeer grote variatie in de verdere studie, ter keuze van de kandidaat. Dit is noodzakelijk bij een zich verbredende beroepsuitoefening en samenwerking met vertegenwoordigers van andere disciplines.

35

Een bewuste keuze uit een aantal studierichtingen zal de diepgang van de verdere studie bevorderen. Hiervoor zou eveneens circa 50% (en niet circa 10% zoals volgens de huidige voorstellen) van de studietijd mogen worden opgeëist. De enige restricties zouden mogen zijn dat:

40

- een aantal van de voor de huidige accountantspraktijk van belang zijnde vakken in het vrije pakket wordt opgenomen om iemand als „accountant” (titel eventueel te wijzigen) te bestempelen.
- bepaalde onderwerpen deel van het keuzepakket moeten hebben uitgemaakt om certificerend (als „register”-accountant) te mogen optreden.

45

— De stof van de opleiding zou ontdaan moeten worden van bijzonderheden die alleen historische betekenis hebben en duidelijk gericht moeten worden op hetgeen voor de toekomstige praktijk

50

0 en het inzicht in de toekomstige functie van belang is. Dit zal leiden tot een belangrijke vermindering van de huidige studiestof, die vanwege de voor deze tijd zeer geringe relevantie thans frustrerend in plaats van stimulerend werkt.

5 Een noodzakelijke herziening van de leerboeken dient door de beroepsorganisatie gestimuleerd te worden. Ook moet worden nagegaan welke moderne buitenlandse leerboeken in Nederland gebruikt kunnen worden.

— Een grotere effectiviteit van de studie en een betere
10 voorbereiding op de toekomstige – in groepen en in gemeenschap met anderen – uit te oefenen praktijk kan bereikt worden door meer werkelijke praktijkgevallen in de studie op te nemen en deze in teamverband te behandelen; zo nodig ook met vertegenwoordigers van andere disciplines. Voorts dient de mogelijkheid te worden
15 overwogen de eis te stellen om vóór het beëindigen van de studie met de praktijk kennis te maken.

Daarmee samenhangend zou terdege aandacht moeten worden
20 besteed aan het leren communiceren (oefenen met groepsbesprekingen, interviews, rapportering, overtuigend spreken en dergelijke).

Een verdere eis die aan de opleiding gesteld mag worden is dat
25 inhoud en vorm ervan zeer frequent (bijv. jaarlijks) onderwerp van bespreking uitmaken en dat het mogelijk moet zijn de opzet even frequent te herzien.

Bij de huidige snelle ontwikkeling is het uitgesloten dat men
30 langer dan enkele jaren kan teren op hetgeen men heeft geleerd. Een minimale bijscholing zal verzekerd moeten zijn en zou zelfs als voorwaarde gesteld kunnen worden voor het blijven uitoefenen van het beroep in zijn algemeenheid of op een of meer deelgebieden.

Onderwerpen die tijdens de bijscholing behandeld kunnen worden,
35 zijn nu al te vinden bij de door het Nivra georganiseerde applicatiecursussen (administratieve techniek, kwantitatieve methoden, moderne organisatie-opvattingen). Daaraan zouden ondermeer toegevoegd kunnen worden: nieuwe controletechnieken, het inschakelen van de computer voor verificatiehandelingen en
40 toekomstige beroepsontwikkelingen.

[^] **Enquêtes nodig**

45 Wellicht zullen enkele of misschien wel vele accountants opmerken, dat het beroep reeds thans een zeer breed gebied bestrijkt en dat in de behoefte aan informatie – althans bij de op winst gerichte organisaties – ruimschoots wordt voorzien. Die informatieverstrekking zal zelfs nog beter worden als met de Wet op de Jaarrekening enige tijd ervaring is opgedaan. De opdrachtgevers zullen
50 dus de accountants wel kunnen vinden als er behoefte is aan hulp om

hun organisatie te beoordelen. Doorredenerend zou zelfs opgeworpen kunnen worden, dat acties van het Nivra en wijzigingen in de opleiding overbodig zijn.	0
De moeilijkheid is echter onder meer dat niemand weet in hoeverre het beeld dat de accountants van zichzelf hebben gerechtvaardigd is. De door de Commissie Toekomstverkenning gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van het maatschappelijk verkeer geven aanleiding tot de veronderstelling dat bij velen een ander beeld van de accountant leeft dan deze van zichzelf heeft.	5 10
Een onderzoek naar de opvattingen die over de accountant bestaan zou zich moeten richten tot verscheidene groepen. Vooreerst valt te denken aan vertegenwoordigers van het maatschappelijk verkeer. Daarbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen terzake geschoolden (financiële pers, banken, vakbonden bijvoorbeeld) en leken op accountantsgebied. Het onderzoek dient zich vervolgens uit te strekken tot opdrachtgevers en mogelijke toekomstige cliënten. Verder zullen de beroepsgenoten en de accountancy-studenten ondervraagd dienen te worden.	15 20
Om de gedachten te bepalen zijn hieronder voor ieder van de genoemde groepen enkele vragen opgesomd.	
Maatschappelijk verkeer:	25
— weet men wat een accountant is en doet? Bij die vraag moet een keuze uit verschillende mogelijkheden kunnen worden gemaakt.	
— wat verwacht men van een accountant? (Keuze uit een reeks van evident tot zeer twijfelachtig te achten voorbeelden).	30
Opdrachtgevers:	
— voor welke andere activiteiten dan certificeren zal men een accountant inschakelen? Keuze uit van evident naar zeer twijfelachtig te achten voorbeelden.	35
— welke gegevens meent men redelijkerwijs, met welke frequentie en aan wie (bijv. pers, ondernemingsraad, commissarissen, overheid) te moeten verstrekken? Keuze uit typische mogelijkheden.	40
— zal men voor bepaalde specialistische adviezen (hier dienen enige voorbeelden te worden genoemd) gebruik willen maken van de diensten van het (accountants)kantoor dat belast is met de certificering van de jaarrekening?	45
Beroepsgenoten:	
— Noem enkele thans verrichte werkzaamheden die niet direct samenhangen met de certificerende arbeid.	
— Welk belang hebben deze activiteiten in percenten van de omzet?	50

- 0 — In hoeverre zijn die taken toevertrouwd aan een verbijzonderde
staf of bepaalde collega's? De mate van specialisatie dus.
- Meent men dat het beroep dient te worden ontwikkeld door:
- 5 — zorg voor informatieverstrekking in grotere kring dan
financieel belanghebbenden en met andere dan financieel-
economische gegevens?
- uitbreiding adviespraktijk?

10 Studerenden (waarbij tevens gegevens uit het – niet gepubliceerde-
NIPO-rapport in aanmerking zijn te nemen):

- Wat trekt aan/stoot af in werk van accountant resp. assistent-
accountant (voorzover men dat kent)?
- Ervaart men verschil tussen theorie en praktijk van de controle?
- 15 — Mening over bredere beroepsuitoefening.
- Mening over en suggesties voor studie.

20 Een dergelijk onderzoek zou – met gebruik van steekproeven –
periodiek moeten worden herhaald. Allereerst om na te gaan in hoe-
verre de behoeften aan de diensten van de accountant zich wijzigen in-
dien de maatschappij van karakter verandert. Vervolgens om te zien in
hoeverre het imago van de accountant, met name bij het publiek en bij
de studerenden, de invloed ondergaat van maatregelen van de
beroepsorganisatie en een nieuwe instelling van de beroepsgenoten.

25

Oprichting studiebureau Nivra

30 Het komt wenselijk voor binnen de Nivra-organisatie een studie-
bureau te stichten dat zich met dergelijk onderzoekingswerk kan
belasten. Daarnaast kan dit studiebureau zich belasten met onder-
zoekingen die de directe uitoefening van het beroep raken. Meer
„algemene”, voor accountants van belang zijnde research, zou aan
een of meer instituten van hoger onderwijs moeten worden
overgelaten. Dergelijk onderzoek is namelijk te kostbaar om voor
35 eigen rekening te doen. In geen enkel beroep wordt trouwens
dergelijke algemene research alleen door de beroepsgenoten
bekostigd. Het kan wél op de weg van een studiebureau van het
Nivra liggen dergelijk onderzoekingswerk te stimuleren. Met de
betrokken instituten en personen in binnen- en buitenland dient
40 dan ook voortdurend contact te worden onderhouden.

Een taak die al lang uitgevoerd had moeten zijn indien er een
studiebureau was geweest, is het redigeren (zo men wil codificeren,
verzamelen) van regels die de Nederlandse accountants bij de
45 opstelling van de jaarrekening zullen volgen. Het gaat hier met name
om het zeer rekbare begrip „goed koopmansgebruik” dat mede als
waarderingsgrondslag wordt gebruikt. Dit begrip wordt thans
onder de Wet op de Jaarrekening vervangen door de
begrippen „getrouw en stelselmatig” en „normen die in het
50 maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd”,

welke eveneens nog ongedefinieerd zijn. Het mag waar zijn dat het ongewenst is de groei naar nieuwe opvattingen te belemmeren of zelfs stop te zetten door rigide regels. Het mag ook waar zijn dat er steeds ruimte dient te zijn om rekening te kunnen houden met bijzondere omstandigheden. Dit neemt niet weg dat het maatschappelijk verkeer toch enig houvast aan bepaalde gedefinieerde regels moet hebben, wil het mogelijk zijn een inzicht te verwerven en jaarrekeningen onderling op verantwoorde wijze te vergelijken.

0

5

10

Natuurlijk moet steeds de mogelijkheid blijven bestaan een aanvullende maar aan de bijzondere omstandigheden aangepaste opstelling van cijfers en gegevens te maken. In dat geval is het uiteraard gewenst de aard en de betekenis van de afwijkingen toe te lichten. Het is van belang dat namens de beroepsorganisatie dergelijke praktijkregels (waarmee geen enkele theoreticus het geheel eens zal zijn) worden opgesteld en dat hetgeen aanvaardbaar kan worden geacht niet geleidelijk uit jurisprudentie moet worden afgeleid en wellicht gaat lijden aan een zeer grote rekbaarheid.

15

20

Het zal voorts nuttig zijn als een studiebureau van het Nivra de opvattingen zou inventariseren die bij accountants bestaan over controlebeginselen en -technieken om verantwoordelijkheid voor uit te spreken oordelen te kunnen dragen.

Het gaat er daarbij primair niet om voorschriften uit te vaardigen maar veeleer om nieuwe opvattingen ruim baan te geven en in bredere kring bekend te maken.

25

Uiteenlopende belangen

30

Het is in het kader van een algemene toekomstverkenning noodzakelijk vast te stellen dat het Nivra een onduidelijke mengeling van beroeps- en belangenorganisatie is.

Van de ongeveer 3000 leden zijn er circa 1500 in het vrije beroep werkzaam, waarvan rond 900 bij een vijftal grote maatschappen ten dele als werkgever ten dele als werknemer.

35

Voorts zijn 300 à 400 van de leden in het vrije beroep alleen of in samenwerking met hoogstens twee anderen werkzaam.

De aanwezigheid van informele pressiegroepen, niet alleen uit de hoek van de beoefenaars van het vrije beroep, maar bijvoorbeeld ook van elders „georganiseerde” groepen, zoals rijks- en gemeente-accountants, accountants-organisatie-adviseurs en dergelijke komt thans niet in een expliciete vertegenwoordiging tot uiting.

40

De onafhankelijkheid van een bestuur kan door deze informele „onderstroom” een wat discutabele zaak worden. Technische en organisatorische maatregelen op het Nivra-bureau kunnen weliswaar de effectiviteit van het instituutsoptreden ten goede komen, een oplossing wordt alleen bereikt als het bestaan van meer belangengroepen duidelijk wordt erkend.

45

50

0 Een fundamentele aanpak van de onderhavige problematiek zal tot
gevolg kunnen hebben dat een aantal leden-secties met een ten dele
eigen beroepsreglementering wordt onderscheiden. Dan zal minder
vrees behoeven te bestaan dat het tot stand komen van regelingen
5 en van voorstellen daartoe wordt bemoeilijkt als gevolg van de
aanwezigheid binnen de organisatie van verschillende groepen.
Handhaving van de huidige onduidelijke situatie binnen het Nivra
werkt remmend en daardoor negatief.

10 Het is alleen maar redelijk te achten als via overleg met de leden,
die geen openbaar accountant zijn, zou worden nagegaan in hoeverre
hun belangen op andere wijze behartigd kunnen worden en in
hoeverre bepaalde beroepsregels alleen voor openbare accountants
behoeven te gelden.

15

Verdere wijziging Nivra

De organisatie van het Nivra zal nog meer wijzigingen moeten
ondergaan om een brede ontplooiing van het beroep mogelijk te
20 maken. Zo wordt het noodzakelijk dat een der bestuursleden zich
uitsluitend concentreert op de vraagstukken die samenhangen met
mogelijk verdere beroepsontwikkeling. Hij kan zich daarbij door een
„toekomstcommissie” (permanent maar met wisselende samen-
stelling) doen bijstaan, maar dient ervoor te zorgen dat bij alle in het
25 bestuur ter sprake komende zaken in belangrijke mate met de
toekomstvisie rekening wordt gehouden. Het installeren van een
commissie alleen is daartoe ontoereikend.

Verder ligt het op de weg van de beroepsorganisatie van accountants
de samenwerking te bevorderen, niet alleen met gelijke beroeps-
30 organisaties in het buitenland, maar ook met organisaties van andere
beroepen. Met al deze instellingen zullen intensieve contacten
moeten worden onderhouden als samenwerking in de beroeps-
uitoefening mogelijk wil worden. Het gaat hier niet alleen om
35 overleg over gemeenschappelijke materiële belangen (fiscale
kwesties, oudedagsvoorzieningen e.d.) maar met name om gesprekken
over mogelijke terreinen van gemeenschappelijke beroepsuit-
oefening c.q. afbakening van elkaars werkgebieden.

40 Het voorbereiden van mogelijkheden voor verdere ontwikkelingen
van het beroep zal een verzwaring van de reeds veel tijd vergende
bestuurstaak meebrengen. Om deze te kunnen blijven vervullen zal
meer bestuurswerk naar commissies en instituutsorganen afge-
schoven moeten worden. Dit betekent dat de uitvoering van
45 beslissingen in grotere mate aan een Instituuts-manager dient te
worden toevertrouwd en dat het bestuur zelf zich zal moeten weten
te beperken tot het formuleren van principiële beleidslijnen. Het
betekent ook dat commissies snel dienen te reageren op hun voor-
gelegde vragen, hetgeen bevorderd kan worden door toewijzing
50 van part- en/of fulltime medewerkers, die naar redelijkheid worden

gehonoreerd en die mede tot taak hebben een spoedige afhandeling te bewerkstelligen. 0

Voorts zal er met name voor het bestuur, het studiebureau en het commissiewerk een vrij uitvoerige documentatie beschikbaar dienen te zijn. Ten behoeve van de leden zal meer aandacht geschonken moeten worden aan een goede informatie over ontwikkelingen in het beroep, over onderwerpen die van belang zijn voor beroepsgenoten waarmee wordt samengewerkt en over zaken die voor de maatschappij in haar geheel van belang zijn. Dit impliceert het bewerken van binnen- en buitenlandse boeken en tijdschriften en het beschikbaar stellen van de resultaten daarvan in een vorm die het de lezers mogelijk maakt snel van de essentie kennis te nemen. Zij hoeven dan niet zelf een veelheid van boeken en tijdschriften door te werken. 5
10
15

Maatschappelijke oriëntatie

Van de accountant mag worden verwacht dat hij, naast een duidelijke gerichtheid op de vele aspecten van zijn eigen taak en functie, intense belangstelling heeft voor het maatschappelijk gebeuren. 20

Dit kan betekenen, dat hij zich actief wil bezighouden met alles wat zich in en om het randgebied van het eigen werkterrein voordoet. 25

Wat dit aangaat zijn de volgende voorbeelden te noemen:

— De accountant kan zijn aandeel leveren in het onderkennen van nieuwe ontwikkelingen in de informatiebehoeften zowel in ondernemingen, verenigingen als in de maatschappij in zijn geheel en de wijze waarop daarin kan worden voorzien. 30

— De accountant kan een studie maken van de problemen rond een mogelijke verplichting om desastreuze ontwikkelingen (binnen bedrijven bijvoorbeeld) elders te melden. Het hoeft niet alleen te gaan om dreigende financiële debâcles. Ook andere calamiteiten kunnen voor een verplichte signalering in aanmerking komen. 35

En dit kan bepaald niet alleen via banken gebeuren, zoals onlangs door de Minister van Economische Zaken is gesuggereerd.

— De accountant kan bekijken welke informatie in de ondernemingsraad verstrekt zou moeten worden om een goed inzicht te geven in de gang van zaken en in het functioneren van de organisatie. 40

Op vele manieren kan zo een toenemend inzicht in de maatschappelijke ontwikkelingen worden bevorderd. 45

Het gaat trouwens om een onmisbare kennis. De maatschappelijke ontwikkelingen liggen immers ten grondslag aan de verdere ontwikkelingen in het accountantsberoep. 50

0 **Slotwoord**

De Commissie Toekomstverkenning wil dit rapport graag afsluiten met enkele suggesties om de gedachtenwisseling te stimuleren.

5 Begonnen zou kunnen worden met een bespreking van dit rapport in de kringen. Aan de accountants kan worden verzocht aan de inhoud aandacht te schenken en zo mogelijk blijk te geven van hun bevindingen. Verder valt te denken aan de mogelijkheid één der
10 jaarlijkse conferenties aan het toekomstvraagstuk te wijden. Het lijkt ook raadzaam om bij de lezers van dit rapport te informeren hoe hun visie op de toekomstproblemen luidt. Aan al die bevindingen zou vervolgens bekendheid moeten worden gegeven, zodat iedereen weet wat er op dit punt leeft.

15 Vooruitlopend op een meer systematische inventarisatie van de verschillende meningen is het gewenst reeds nu te pogen snel een voorlopige indruk te verkrijgen. Daartoe is een enquête-formulier opgesteld dat alle lezers – dus ook niet-vakgenoten – ter
20 beantwoording wordt aangeboden.

20

25

30

35

40

45

50

Enquêteformulier

behorende bij het rapport „De accountant, morgen?” van de
Commissie Toekomstverkenning van het Nederlands Instituut van
Registeraccountants

	ja	neen	geen mening	ten dele
1. Acht u het nuttig dat binnen het Nivra aan toekomstvraagstukken aandacht wordt geschonken?	☐	☐	☐	☐
2. Meent u dat het rapport van de C.T.V. basis kan zijn voor een gedachtenwisseling over vraagstukken die de toekomst van het beroep raken?	☐	☐	☐	☐
3. Zouden de Nederlandse accountants zich naar uw mening moeten richten op het voorzien in de behoefte aan informatie bij een veelheid van belanghebbenden en zich ook uitstrekkende tot niet-financiële gegevens?	☐	☐	☐	☐
4. Kunt u zich verenigen met de in hoofdstuk 8 gedane aanbevelingen m.b.t.:				
a. opheffen van de huidige belemmeringen in de samenwerking met andere beroepen	☐	☐	☐	☐
b. voorzieningen in de opleiding	☐	☐	☐	☐
c. erkenning van het bestaan van verschillende belangengroepen	☐	☐	☐	☐
d. (verdere) wijzigingen in de organisatie van het Nivra	☐	☐	☐	☐

Verdere opmerkingen waartoe het lezen van het rapport u aanleiding geeft:

Beroep en functie van de inzender:

Leeftijd van de inzender:

Van uw antwoord bij voorkeur gebruik te maken van de bijgevoegde antwoordenvolp.